

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ, ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΔΙΕΘΝΕΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΔΙΑΣΚΥΒΕΡΝΗΣΗ»
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΝΕΡΓΕΙΑ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Βιώσιμος Τουρισμός - Τα θετικά και τα αρνητικά της βιομηχανίας
του τουρισμού υπό το πρίσμα των στόχων της Βιώσιμης Ανάπτυξης:
Μελέτη περίπτωσης των Μεσογειακών κρατών της Νότιας Ευρώπης

Χατζηχρονόγλου Αικατερίνη

Αθήνα, 2023

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL STUDIES

SCHOOL OF INTERNATIONAL RELATIONS, COMMUNICATION AND CULTURE

FACULTY OF INTERNATIONAL, EUROPEAN AND AREA STUDIES

MASTER'S DEGREE PROGRAMME

«INTERNATIONAL AND EUROPEAN LAW AND GOVERNANCE»

SPECIALTY: ENVIRONMENTAL AND ENERGY LAW AND POLICY

MASTER'S THESIS

Sustainable Tourism - The positives and negatives of the tourism industry in light of the Sustainable Development goals:

Case study of the Mediterranean states of Southern Europe

Chatzichronoglou Aikaterini

Athens, 2023

Τριμελής Επιτροπή:

- ❖ Ζέφη Δημαδάμα, Ειδικό Διδακτικό Προσωπικό (Επιβλέπουσα)
- ❖ Βασιλική Καραγεώργου, Επίκουρη Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου
- ❖ Δημήτριος Σιδέρης, Αναπληρωτής Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Αικατερίνη Χατζηχρονόγλου, 2023

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνωμών του συγγραφέα.

Στην οικογένειά μου

Θα ήθελα να ευχαριστήσω την επιβλέπουσα καθηγήτρια της παρούσας διπλωματικής διατριβής, δρ. Ζέφη Δημαδάμα για την υποστήριξη της και την αμέριστη κατανόηση που επέδειξε. Την ευχαριστώ που είναι κοντά στους φοιτητές της, αφουγκράζεται τις ανάγκες τους και συμμερίζεται τις ανησυχίες τους. Την ευχαριστώ για τη βοήθεια και την καθοδήγηση.

Ακόμη, ευχαριστώ όλους τους καθηγητές του Τμήματος Διεθνών, Ευρωπαϊκών και Περιφερειακών Σπουδών του Παντείου Πανεπιστημίου καθώς και τους συναδέλφους, με τους οποίους είχα την ευκαιρία να συνεργαστώ και να αποκομίσω τα βέλτιστα από το 2016, όποτε και ξεκίνησα στο προπτυχιακό πρόγραμμα του τμήματος, μέχρι και σήμερα.

Ευχαριστώ τους γονείς μου Αριστέα και Θωδωρή για την ηθική και οικονομική στήριξη σε όλα τα χρόνια των σπουδών μου, τα αδέρφια μου Άγγελο και Γεράσιμο και του φίλου μου για την κατανόηση.

ΣΕΛΙΔΑ ΤΥΠΟΠΟΙΗΣΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

1. Χρηση: Ελεύθερη
2. Ημερομηνία έκδοσης: Φεβρουάριος 2023
3. Τύπος έκδοσης: Διπλωματική Εργασία
4. Τίτλος: Βιώσιμος Τουρισμός - Τα θετικά και τα αρνητικά της βιομηχανίας του τουρισμού υπό το πρίσμα των στόχων της βιώσιμης ανάπτυξης: Μελέτη περίπτωσης των Μεσογειακών κρατών της Νότιας Ευρώπη
5. Επιβλέποντες καθηγητές: Ζ. Δημαδάμα – Β. Καραγεώργου – Δ. Σιδέρης
6. Ακαδημαϊκός Οργανισμός: Πάντειο Πανεπιστήμιο Τμήμα Διεθνών, Ευρωπαϊκών και Περιφερειακών Σπουδών
7. Τίτλος Μεταπτυχιακού: ΠΜΣ Διεθνές & Ευρωπαϊκό Δίκαιο και Διακυβέρνηση Ειδίκευση: Δίκαιο και Πολιτική για το Περιβάλλον και την Ενέργεια
8. Συμπληρωματικές Σημειώσεις: Οι απόψεις που εκφράζονται σε αυτήν τη διατριβή είναι του συγγραφέα και δεν αντικατοπτρίζουν την επίσημη πολιτική ή θέση του φορέα της έκδοσης. Η εργασία που παραδίδω είναι αποτέλεσμα πρωτότυπης έρευνας και δεν χρησιμοποιεί πνευματική ιδιοκτησία τρίτων χωρίς αναφορές. Αναλαμβάνω όλες τις νομικές και διοικητικές συνέπειες σε περίπτωση που αποδειχθεί ότι η εργασία μου αποτελεί προϊόν λογοκλοπής ή προϊόν τρίτων.
9. Αριθμός σελίδων: 81
10. Περίληψη: Ο τουρισμός είναι ένα σύνθετο και πολυδιάστατο κοινωνικοπολιτικό φαινόμενο, ενώ ταυτόχρονα αποτελεί θεμελιώδη οικονομικό πυλώνα με περιβαλλοντικές προεκτάσεις. Έτσι, αναπόφευκτα, συνδέεται άρρηκτα με την σύγχρονη παγκόσμια πρόκληση της βιώσιμης ανάπτυξης. Η παρούσα εργασία, αρχικά, παρουσιάζει την ιστορική εξέλιξη του τουριστικού τομέα και παρουσιάζει τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα της τουριστικής ανάπτυξης στους τρεις πυλώνες της βιώσιμης ανάπτυξης (κοινωνία-οικονομία-περιβάλλον). Αναδεικνύονται οι παθογένειες που προκύπτουν από την κορύφωση του μαζικού τουρισμού κατά τις τελευταίες δεκαετίες και προβάλλεται η λύση των εναλλακτικών μορφών τουριστικής δραστηριότητας. Στην επόμενη ενότητα γίνεται μνεία στην έννοια της βιωσιμότητας και στις στοχεύσεις και τις αρχές της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης, σε σύμπνοια με τους 17 Στόχους του ΟΗΕ για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη. Ακολούθως, το ενδιαφέρον εστιάζεται σε τρεις από τις ευρωπαϊκές μεσογειακές χώρες, όπου ο τουρισμός διαδραματίζει πρωταγωνιστικό ρόλο (Ελλάδα, Ισπανία, Ιταλία). Στην επόμενη ενότητα, περιγράφονται τα εργαλεία και οι πολιτικές που συμβάλλουν στην υλοποίηση της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης στην περιοχή. Τέλος, αναφέρονται οι προκλήσεις και προτείνονται προοπτικές αντιμετώπισής τους.
11. Λέξεις Κλειδιά: Τουρισμός, Εναλλακτικές Μορφές, 17 Στόχοι για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη, Βιώσιμος Τουρισμός, Νότια Ευρώπη, Μεσόγειος, Ελλάδα, Ισπανία, Ιταλία

*Η εικόνα στο εξώφυλλο ανακτήθηκε από το Kefaloniamagazine.gr: <https://kefaloniamagazine.gr/lifestyle/agkonas-to-chorio-me-tin-panemorfi-thea-stin-kefalonias/>

Περίληψη – Λέξεις Κλειδιά

Abstract – Key words

Μέρος I

1. **Εισαγωγή**
2. **Μεθοδολογία**
 - 2.1. Δομή και περιεχόμενο
 - 2.2. Αντικείμενο και στόχοι έρευνας
 - 2.3. Συλλογή βιβλιογραφίας και δεδομένων

Μέρος II

3. **Γενικότερο πλαίσιο**
 - 3.1. Ιστορική Εξέλιξη του Τουρισμού
 - 3.1.1. Σύντομη ιστορική αναδρομή του τουρισμού
 - 3.1.2. Η σύγχρονη τουριστική περίοδος
 - 3.2. Οφέλη και Μειονεκτήματα της Ανάπτυξης της Τουριστικής Βιομηχανίας
 - 3.2.1. Οικονομική Σημασία του Τουρισμού
 - 3.2.2. Κοινωνικές και Πολιτιστικές Συνέπειες
 - 3.2.3. Ο Περιβαλλοντικός Αντίκτυπος
 - 3.2.4. Αξιολόγηση SWOT
 - 3.3. Ο μαζικός τουρισμός και τα ζητήματα που εγείρει
 - 3.4. Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού και η σημασία τους
 - 3.4.1. Ο Οικοτουρισμός
4. **Το Μοντέλο της Βιώσιμης Ανάπτυξης**
 - 4.1. Η έννοια της Βιωσιμότητας
 - 4.1.1. Η έννοια της Βιώσιμης Ανάπτυξης
 - 4.1.2. Η έννοια της Βιώσιμης Τουριστικής Ανάπτυξης
 - 4.2. Η Ενσωμάτωση των 17 Στόχοι του ΟΗΕ στον Τουρισμό
 - 4.3. Αρχές της Βιώσιμης Τουριστικής Ανάπτυξης

Μέρος III

5. **Η Τουριστική Ανάπτυξη στη Νότια Ευρώπη**
 - 5.1. Κοινά γνωρίσματα και ιδιαιτερότητες
 - 5.2. Η περίπτωση της Ελλάδας

- 5.2.1. Ιστορική αναδρομή
- 5.2.2. Το ελληνικό τουριστικό προϊόν
- 5.2.3. Η συμβολή του τουρισμού στην ελληνική οικονομία
- 5.2.4. Οι υποδομές στην Ελλάδα που συμβάλλουν στην ανάπτυξη του τουρισμού
- 5.2.5. Βιώσιμος Θαλάσσιος Τουρισμός στην Ελλάδα
- 5.2.6. Εθνικό Σχέδιο Ανάκαμψης «Ελλάδα 2.0» και Τουρισμός

5.3. Η περίπτωση της Ισπανίας

- 5.3.1. Το ισπανικό τουριστικό προϊόν
- 5.3.2. Η οικονομική σημασία του ισπανικού τουρισμού
- 5.3.3. Οι υποδομές στην Ισπανία που συμβάλλουν στην ανάπτυξη του τουρισμού
- 5.3.4. Κλιματική Αλλαγή και Ενεργειακή Κρίση

5.4. Η περίπτωση της Ιταλίας

- 5.4.1. Ιστορική εξέλιξη
- 5.4.2. Οι υποδομές στην Ιταλία που συμβάλλουν στην ανάπτυξη του τουρισμού
- 5.4.3. Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη

5.5. Καλά Παραδείγματα Ανάπτυξης του Βιώσιμου Τουριστικού Μοντέλου

- 5.5.1. Αθλητικός τουρισμός και τουρισμός περιπέτειας στο Ζαγόρι
- 5.5.2. Τουρισμός περιπέτειας στο πάρκο Sierra Espuna
- 5.5.3. Το πρόγραμμα πράσινου τουρισμού Cinque Terre

6. Πολιτικές και Εργαλεία Προώθησης της Βιώσιμης Ανάπτυξης στον Τουρισμό

6.1. Πολιτικές της ΕΕ με στόχευση στην περιοχή της Μεσογείου

- 6.1.1. Μηχανισμός Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας
- 6.1.2. Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης

6.2. Χρηματοδοτικά Εργαλεία της ΕΕ

6.3. Διεθνείς, Ευρωπαϊκές και Περιφερειακές Πολιτικές και για την Ενσωμάτωση της Βιωσιμότητας στον Τουριστικό

Μέρος IV

7. Αναδυόμενες Προκλήσεις και Ενεργειακή Κρίση

8. Προτάσεις και προοπτικές

9. Συμπεράσματα και Συζήτηση

10. Βιβλιογραφία

❖ Πίνακες:

- Πίνακας 1: Οικονομία (Ανάλυση SWOT)
- Πίνακας 2: Κοινωνία και Πολιτισμός (Ανάλυση SWOT)
- Πίνακας 2: Περιβάλλον (Ανάλυση SWOT)
- Πίνακας 4: Κύρια Πλαίσια Περιβαλλοντικής Και Τουριστικής Διακυβέρνησης στη Μεσόγειο

❖ Εικόνες:

- Εικόνα 1: (Εικόνα εξωφύλλου). Πηγή: <https://kefaloniamagazine.gr/lifestyle/agkonas-to-chorio-me-tin-panemorfi-thea-stin-kefalonias/>
- Εικόνα 2: “3 Πυλώνες- 17 Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης”. Πηγή: <https://tourism4sdgs.org/>
- Εικόνα 3: “Μεσογειακοί προορισμοί και διεθνείς τουριστικές αφίξεις”. Πηγή: <https://www.unwto.org/>
- Εικόνα 4: Πηγή: <https://www.epiruspost.gr/>
- Εικόνα 5: Πηγή: <https://www.sidetracked.com/sierra-espuna/>
- Εικόνα 6: Πηγή: <https://www.escape.com.au/travel-advice/>

Περίληψη

Ο τουρισμός είναι ένα σύνθετο και πολυδιάστατο κοινωνικοπολιτικό φαινόμενο, ενώ ταυτόχρονα αποτελεί θεμελιώδη οικονομικό πυλώνα με περιβαλλοντικές προεκτάσεις. Έτσι, αναπόφευκτα, συνδέεται άρρηκτα με την σύγχρονη παγκόσμια πρόκληση της βιώσιμης ανάπτυξης. Η παρούσα εργασία, αρχικά, παρουσιάζει την ιστορική εξέλιξη του τουριστικού τομέα και παρουσιάζει τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα της τουριστικής ανάπτυξης στους τρεις πυλώνες της βιώσιμης ανάπτυξης (κοινωνία-οικονομία-περιβάλλον). Αναδεικνύονται οι παθογένειες που προκύπτουν από την κορύφωση του μαζικού τουρισμού κατά τις τελευταίες δεκαετίες και προβάλλεται η λύση των εναλλακτικών μορφών τουριστικής δραστηριότητας. Στην επόμενη ενότητα γίνεται μνεία στην έννοια της βιωσιμότητας και στις στοχεύσεις και τις αρχές της αειφόρου τουριστικής ανάπτυξης, σε σύμπνοια με τους 17 Στόχους του ΟΗΕ για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη. Ακολούθως, το ενδιαφέρον εστιάζεται σε τρεις από τις ευρωπαϊκές μεσογειακές χώρες, όπου ο τουρισμός διαδραματίζει πρωταγωνιστικό ρόλο (Ελλάδα, Ισπανία, Ιταλία). Στην επόμενη ενότητα, περιγράφονται τα εργαλεία και οι πολιτικές που συμβάλλουν στην υλοποίηση της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης στην περιοχή. Τέλος, αναφέρονται οι προκλήσεις και προτείνονται προοπτικές αντιμετώπισής τους.

Λέξεις – Κλειδιά

Τουρισμός, Εναλλακτικές Μορφές, 17 Στόχοι για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη, Βιώσιμος Τουρισμός, Νότια Ευρώπη, Μεσόγειος, Ελλάδα, Ισπανία, Ιταλία

Abstract

Tourism is a complex and multidimensional socio-political phenomenon, while at the same time it is a fundamental economic pillar with environmental implications. It is thus inevitably inextricably linked to the contemporary global challenge of sustainable development. This paper firstly presents the historical evolution of the tourism sector and presents the advantages and disadvantages of tourism development in the three pillars of sustainable development (society-economy-environment). It highlights the pathologies resulting from the peak of mass tourism in recent decades and puts forward the solution of alternative forms of tourism activity. The next section refers to the concept of sustainability and the objectives and principles of sustainable tourism development, in line with the 17 UN Sustainable Development Goals. It then focuses on three of the European Mediterranean countries where tourism plays a leading role (Greece, Spain and Italy). In the next section, the tools and policies that contribute to the implementation of sustainable tourism development in the region are described. Finally, it identifies the challenges and suggests ways of tackling them.

Key Words

Tourism, Alternative Forms, 17 Sustainable Development Goals, Sustainable Tourism, Southern Europe, Mediterranean, Greece, Spain, Italy

Μέρος I

1. Εισαγωγή

Στις μέρες μας, η δέσμευση, τόσο των επιχειρήσεων όσο και των φορέων και των οργανισμών, για την προστασία του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος και η συμβολή στην πορεία προς τη βιώσιμη ανάπτυξη εφαρμόζοντας τις αρχές της χρηστής περιβαλλοντικής διαχείρισης στην καθημερινή λειτουργία τους, αποτελεί αναγκαιότητα αλλά και απαίτηση των σύγχρονων κοινωνιών. Επομένως, κρίνεται απαραίτητο όλοι οι τομείς που απαρτίζουν μία οικονομία, να υιοθετούν περιβαλλοντικές πολιτικές και να παροτρύνουν όλους τους εμπλεκόμενους να ενεργούν με γνώμονα τη βιωσιμότητα στις διαδικασίες που αφορούν την υλοποίηση έργων υποδομών και δικτύων αλλά και το σχεδιασμό των επιχειρηματικών κινήσεων.

Ο υπερτουρισμός που ξεπερνάει την φέρουσα ικανότητα των προορισμών, ασκεί ασφυκτική πίεση στους φυσικούς πόρους, μειώνει την ποιότητα των προσφερόμενων υπηρεσιών και της διαβίωσης των μόνιμων κατοίκων, δημιουργεί αμφίβολες συνθήκες εργασίας, παράγει υπερβολικά μεγάλο αριθμό αποβλήτων και κατασπαταλά πολύτιμα αποθέματα ενέργειας.

Έτσι, η έλλειψη επαρκούς και αποτελεσματικού σχεδιασμού οδηγεί στην υποβάθμιση του περιβάλλοντος, στην υποτίμηση της εργασίας και απαξίωση του τοπικού πολιτισμικού και κοινωνικού κεφαλαίου. Στο επίκεντρο των αλλαγών είναι πλέον η βιωσιμότητα, όχι μόνο ως απαίτηση και προσδοκία των τουριστών αλλά και ως επικερδής επιχειρηματική επιλογή της τουριστικής βιομηχανίας.

Ο βιώσιμος τουρισμός (sustainable tourism), που συμπεριλαμβάνει τις οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές επιδράσεις, ανταποκρινόμενος στις ανάγκες των επισκεπτών, του κλάδου και των προορισμών υποδοχής, έχει ήδη διανύσει μία σημαντική ιστορική διαδρομή. Στον απόηχο της κρίσης της πανδημίας, η βιομηχανία του τουρισμού φαίνεται να μην έχει μείνει αλόβητη. Προβληματισμό προκαλεί η μελλοντική εξέλιξη της, καθώς αποδεικνύεται ότι τα παραδοσιακά μοντέλα του μαζικού και ανεξέλεγκτου τουρισμού παρουσιάζουν σημαντικά μειονεκτήματα. Η πανδημία προσέθεσε νέες παραμέτρους στην έννοια της βιωσιμότητας στον τουρισμό. Η πιο θεμελιώδης έγκειται στην ασφάλεια. Τί μέτρα λαμβάνουν οι προορισμοί και τα καταλύματα ώστε να προστατέψουν, όχι μόνο τον επισκέπτη, αλλά και τους εργαζομένους τους και τις τοπικές κοινωνίες; Η δημιουργία υγειονομικών υποδομών υψηλής ποιότητας στους

τουριστικούς προορισμούς κρίνεται πλέον κρίσιμης σημασίας. Ακόμη, οι πολλαπλές περιβαλλοντικές κρίσεις (π.χ. κλιματική αλλαγή) καθιστούν χαμηλής προτεραιότητας τις ευάλωτες σε ακραία φυσικά φαινόμενα περιοχές (π.χ. παράκτιες περιοχές). Η ενεργειακή και περιβαλλοντική βιωσιμότητα, μέσα από την προώθηση δράσεων εξοικονόμησης ενέργειας, νερού και κυκλικής οικονομίας βοηθάει στην άμβλυση περιβαλλοντικών και κλιματολογικών απειλών.

2. Μεθοδολογία

2.1. Δομή και περιεχόμενο

Η εργασία οργανώνεται σε 4 μέρη και 10 κεφάλαια. Συγκεκριμένα, το πρώτο μέρος αποτελείται από δύο [2] κεφάλαια, εκ των οποίων το 1ο είναι η εισαγωγή στο θέμα της εργασίας καθώς και η σύντομη αναφορά κάποιων όρων που θα αναλυθούν διεξοδικά παρακάτω. Στο 2ο κεφάλαιο αποτελεί την καταγραφή του σκοπού της εργασίας καθώς και τη σημασία του θέματος κατά την άποψη της συγγραφέως, το ερευνητικό ερώτημα καθώς και την οργάνωση αυτής. Ακόμη, παρουσιάζεται η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε κατά τη βιβλιογραφική έρευνα και την συγγραφή.

Εν συνεχεία, το δεύτερο μέρος καταγράφει το ευρύτερο πλαίσιο των υπό εξέταση θεματικών. Χωρίζεται σε δύο κεφάλαια, καλύπτεται η αναλυτική παρουσίαση όλων των ζητημάτων γύρω από την ιστορική εξέλιξη, την οικονομική σημασία, τα επι μέρους είδη τουρισμού, τα περιβαλλοντικά και κοινωνικά ζητήματα που εγείρονται τόσο από τις αρνητικές, όσο και από τις θετικές επιπτώσεις της ανάπτυξης του τουριστικού τομέα στο 3^ο κεφάλαιο. Στο 4ο κεφάλαιο αναλύεται η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης, των 17 Στόχων του ΟΗΕ, και τα οφέλη που μπορεί να έχει η υλοποίησή της στον τουριστικό κλάδο.

Ακολούθως, στο τρίτο μέρος γίνεται μια εκτενής αναφορά σε δύο κεφάλαια στις επί μέρους περιπτώσεις των κρατών όπου επικεντρώθηκε η έρευνα. Πιο συγκεκριμένα, στο 5ο κεφάλαιο καταγράφονται οι συνθήκες, οι ιδιαιτερότητες και τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα που διέπουν τρία από τα σημαντικότερα μεσογειακά ευρωπαϊκά κράτη: η Ελλάδα, η Ιταλία και η Ισπανία στην πορεία ανάπτυξης του τουριστικού τους τομέα. Στο 5ο κεφάλαιο αναφέρονται κάποιες πολιτικές πρωτοβουλίες που έχουν αναληφθεί, είτε σε επίπεδο ΕΕ, είτε σε επίπεδο διεθνούς και περιφερειακής διακυβέρνησης προκειμένου να ενισχυθεί ο τουρισμός στην περιοχή της Μεσογείου.

Τέλος, στο τέταρτο και καταληκτικό μέρος, παρουσιάζονται σε ξεχωριστά κεφάλαια οι προτάσεις της υπογράφουσας σε συνάρτηση με τις αναδυόμενες προοπτικές και προκλήσεις συνακόλουθα με τα συμπεράσματα της έρευνας. Ακολουθούν οι βιβλιογραφικές αναφορές της εν λόγω εργασίας.

2.2. Αντικείμενο και Στόχοι της Έρευνας

Η παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή έχει ως στόχο την μελέτη της τουριστικής ανάπτυξης σε έναν από τους πιο σημαντικούς τομείς της οικονομικής της δραστηριότητας, τον τουρισμό. Αποσαφηνίζεται ακόμη το εννοιολογικό περιεχόμενο της «Βιώσιμης Ανάπτυξης» και οι αρχές της, όπως ορίζονται μέσα από το θεσμικό πλαίσιο κυρίως σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Βασική επιδίωξη αποτελεί η παράθεση παραδειγμάτων όπου ο τουρισμός έχει αποβεί εξαιρετικά προσοδοφόρος για τις τοπικές οικονομίες και έχει συμβάλει σημαντικά στο ΑΕΠ κρατών καθώς και στη βελτιώση του βιοτικού επιπέδου των κατοίκων τους. Θεωρώ εξίσου σημαντικό να αναλυθούν ενδελεχώς και οι αρνητικές επιπτώσεις της βιομηχανίας, που προκύπτουν όταν οι τουριστικές δραστηριότητες ασκούνται χωρίς να λαμβάνονται υπόψιν οι παράμετροι της βιώσιμης διαχείρισης των οικοσυστημάτων και των πόρων καθώς και οι φυσικές και πολιτισμικές ιδιαιτερότητες της κάθε περιοχής.

Η εργασία μου θα εξετάσει, πιο συγκεκριμένα, τις περιπτώσεις των Μεσογειακών κρατών της νότιας Ευρώπης καθώς παρουσιάζουν ιδιαίτερα και κοινά - πολλές φορές - μεταξύ τους ιστορικά, γεωμορφολογικά και οικονομικά στοιχεία. Μέσα από αυτήν την περιπτωσιολογική προσέγγιση, θα καταβληθεί προσπάθεια να καταγραφεί και να αξιολογηθεί το κατά πόσο η ανάπτυξη του τουρισμού στην συγκεκριμένη περιφέρεια, συμβαδίζει με τους άξονες και τις στοχεύσεις της βιώσιμης ανάπτυξης αλλά και σε ποιόν βαθμό επιτυγχάνεται η ανταποδοτικότητα της οικονομικής μεγέθυνσης στους κατοίκους των περιοχών.

Η εργασία αυτή επιδιώκει να συμβάλλει στην στην κατανόηση των πολιτικών βιώσιμης ανάπτυξης με στόχευση στην σφαιρική βελτίωση της ποιότητας του τουρισμού στην περιοχή της Μεσογείου, σε μία εποχή που το περιβάλλον έχει τεθεί σε δεύτερη προτεραιότητα λόγω της ευρύτερης πολιτικής αστάθειας και οικονομικής ύφεσης.

2.3. Συλλογή βιβλιογραφίας και δεδομένων

Τα στάδια που ακολουθήθηκαν για την συγγραφή της εργασίας ήταν, αρχικά κατανόηση του θέματος, αναζήτηση και προσδιορισμός των σχετικών όρων ώστε να δημιουργηθεί ένας σκελετός για τα θέματα που θα αναφερθούν. Συγκεντρώθηκαν οι λέξεις – κλειδιά και όλα τα πιθανά θέματα που έχουν σχέση με αυτή. Στη συνέχεια, για τη συγκέντρωση πληροφοριών πραγματοποιήθηκε βιβλιογραφική έρευνα, στα πλαίσια της οποίας μελετήθηκαν επιστημονικά βιβλία σχετικά με το θέμα, περιοδικά, άρθρα, διδακτορικές διατριβές, επίσημα έγγραφα και ανακοινώσεις των Διεθνών Οργανισμών και οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Μέρος II

3. Γενικότερο πλαίσιο

3.1. Ιστορική Εξέλιξη του Τουρισμού

Η Διεθνής Ένωση Επιστημόνων Τουρισμού, (International Association of Scientific Experts on Tourism - AIEST) ορίζει τον τουρισμό ως “το σύνολο των φαινομένων και των σχέσεων που προκύπτουν από το ταξίδι και τη διαμονή μη μόνιμων κατοίκων σε έναν προορισμό, εφόσον δεν αποσκοπούν στη μόνιμη εγκατάσταση στον προορισμό και δεν αποσκοπούν σε κάποια κερδοσκοπική δραστηριότητα”. Ο όρος *τουρισμός* προέρχεται από την γαλλική λέξη «tour» που μεταφράζεται ως περιοδεία ή ταξίδι.

Αρχικά, ο περιηγητής (τουρίστας) σήμαινε αυτός που διέθετε το χρόνο και την οικονομική ευχέρεια για μεγάλες περιόδους διακοπών και μακρινά ταξίδια, το οποίο για το μεγαλύτερο κομμάτι της ιστορίας, ήταν προνόμιο των υψηλότερων κοινωνικών και οικονομικών τάξεων. Ο σύγχρονος περιηγητής μπορεί να είναι ένας μικρομεσαίος εργαζόμενος με περιορισμένα εισοδήματα, που επιδιώκει σε μικρό σχετικά χρονικό διάστημα, να επιτύχει το μεγαλύτερο αποτέλεσμα τουριστικής απόλαυσης, τουλάχιστον όσον αφορά στον παγκόσμιο βορρά. Οι σημερινές οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες και η διαρκώς αυξανόμενη προσέλευση τουριστών, καθιέρωσαν το σύγχρονο τουριστικό μοντέλο, το οποίο όχι μόνο έχει επικρατήσει διεθνώς, αλλά ικανοποιεί και την ανθρώπινη ανάγκη για επικοινωνία, αναψυχή, αποδοχή και μίμηση των προτύπων ευημερίας και πλούτου, καθώς και για εξερεύνηση άλλων τόπων και πολιτισμών (Βενετσανοπούλου, 2006). Αρχικά, το κίνητρο για την περιήγηση ήταν η επιθυμία, πλέον αποτελεί ανάγκη αλλά και δικαίωμα. Έτσι δεν αποκλείεται το ενδεχόμενο προοδευτικά να προστεθούν και άλλα κίνητρα ώστε να μεταβληθεί ανάλογα και το περιεχόμενο του όρου «τουρισμός» (Λαγός, 2005).

3.1.1. Τα πρώτα χρόνια του τουρισμού και εναλλακτικές μορφές του

Στη βιβλιογραφία υπάρχουν αναφορές που αποδεικνύουν ότι αρκετές εναλλακτικές μορφές τουρισμού αναπτύχθηκαν από τους πρώτους χρόνους των τουριστικών δραστηριοτήτων και μάλιστα μερικές από αυτές μονοπωλούσαν την τουριστική δραστηριότητα. Οι 90 περίπου μορφές τουρισμού, χωρίζονται σε κύριες (επικρατούσες σε έναν τόπο) και εναλλακτικές μορφές.

Μερικές από αυτές χρονολογούνται στην αρχαιότητα, ενώ άλλες εμφανίστηκαν τις τελευταίες δεκαετίες. Οι κυριότερες είναι οι εξής:

- ✓ Ο τουρισμός αναψυχής
- ✓ Ο επαγγελματικός τουρισμός και συνεδριακός τουρισμός
- ✓ Ο θρησκευτικός τουρισμός
- ✓ Ο αθλητικός τουρισμός
- ✓ Ο ιαματικός τουρισμός (Βενετσανοπούλου, 2006)

Οι παραπάνω μορφές αρχικά καταγράφηκαν στην Αρχαία Αίγυπτο, στη Μεσοποταμία, στην Αρχαία Ελλάδα, στην Περσία και στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία (Τσάρτας, 2010). Η περίοδος από τα πρώτα μ.Χ. χρόνια μέχρι και το πρώτο μισό του 19ου αιώνα (1850) περιλαμβάνει πιο σύντομες ιστορικές περιόδους, οι σημαντικότερες των οποίων, σύμφωνα με τη Βενετσανοπούλου, 2006, είναι:

- ✓ Η μετά Χριστόν περίοδος της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας μέχρι την πτώση της
- ✓ Η περίοδος της Βυζαντινής αυτοκρατορίας στην Ανατολική Ευρώπη (300-1453 μ.Χ.) ή του Μεσαίωνα στη Δυτική Ευρώπη (300-1308 μ.Χ.)
- ✓ Η περίοδος της Αναγέννησης (1305-1618)
- ✓ Η ευρύτερη περίοδος της Γαλλικής Επανάστασης και των Ναπολεόντειων πολέμων

Οι συνεχείς πόλεμοι μεταξύ των ευρωπαϊκών κρατών, σε συνδιασμό με την έντονη ληστρική και πειρατική δράση, την έλλειψη υποδομών και δικτύων μεταφορών καθώς και η δυσκολία των κοινωνιών να βιοποριστούν, δεν επέτρεπαν να σημειωθεί σημαντική τουριστική δραστηριότητα.

Μεταγενέστερα, οι ίδιες οι συνθήκες οδήγησαν στην εκπόνηση έργων και στην καθιέρωση διαδικασιών και πρακτικών που, αν και είχαν ως αρχική στόχευση την διευκόλυνση άλλων δραστηριοτήτων όπως το εμπόριο, απεδείχθησαν καθοριστικής σημασίας για τη μελλοντική τουριστική ανάπτυξη (π.χ.: οδικά δίκτυα, θαλάσσια ταξίδια, καταλύματα, κ.α.).

Μεταξύ 1618 και 1850, ανοίγουν τα πρώτα οργανωμένα ξενοδοχεία, εκλαϊκεύεται η χρήση του ατμοκίνητου σιδηροδρόμου, κατασκευάζονται οδικά δίκτυα που συνδέουν τα αστικά κέντρα, και εκδίδονται οι πρώτοι τουριστικοί οδηγοί, εγκαινιάζοντας βαθμιαία τις πρώτες μορφές οργανωμένου τουρισμού (Σφακιανάκης, 2000).

3.1.2. Η σύγχρονη τουριστική ανάπτυξη

➤ Η πρώτη τουριστική περίοδος

Αφορά στον αιώνα μεταξύ 1850 και 1950. Η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται από την αλματώδη ανάπτυξη των υποδομών στις μεταφορές και στα οδικά δίκτυα, τη μαζική χρήση του σιδηροδρόμου, αργότερα και του μηχανοκίνητου αυτοκινήτου και κατά τα τελευταία χρόνια, του αεροπλάνου. Ένα παράδειγμα “μαζικής” τουριστικής δραστηριότητας εκείνης της περιόδου, αποτελεί το «Grand Tour¹», μια μορφή περιηγητικού, με χαρακτηριστικά πολιτιστικού και μορφωτικού τουρισμού. Τα ταξίδια, εμπορικά ή τουριστικά, γίνονται πλέον ασφαλέστερα, γρηγορότερα και οικονομικότερα, εδραιώνοντας, έτσι, τον οργανωμένο μαζικό τουρισμό (Σφακιανάκης, 2000). Ο παράκτιος, ο ορεινός, ο φυσιολατρικός τουρισμός διαφοροποιούνται από τον γενικό περιηγητικό τουρισμό και ξανασυστήνονται ως νέες εναλλακτικές μορφές τουρισμού. Ιδρύονται Δημόσιοι Τουριστικοί Φορείς και οι επιχειρηματίες του τουρισμού προσπαθούν να προσφέρουν νέα ελκυστικά τουριστικά προϊόντα ενώ οι πολίτες διεκδικούν δυναμικά το κοινωνικό αγαθό του τουρισμού (Γκανιά, 2007).

➤ Η δεύτερη τουριστική περίοδος

Η περίοδος αφορά στα μεταπολεμικά χρόνια μέχρι και τα μέσα της δεκαετίας του 1980, όπου τα τουριστικά μεγέθη γνωρίζουν γεωμετρική πρόοδο. Η ραγδαία εξέλιξη και εκλαΐκευση των μεταφορών ελαχιστοποίησαν τις αποστάσεις. Παράλληλα, αυξάνονται τα εισοδήματα των εργαζομένων και η μειώνονται τα κόστη πολλών τουριστικών προϊόντων και κυρίως εκείνων του οργανωμένου τουρισμού (τουριστικών πακέτων). Μελέτες έδειξαν ότι η βελτίωση του μορφωτικού επιπέδου των ανθρώπων, οδήγησε στην αναγνώριση του ως κοινωνικό αγαθό και

¹ Ταξίδια που έκαναν οι γόννοι των αριστοκρατικών και πλουσίων οικογενειών της Γαλλίας, της Μεγάλης Βρετανίας και άλλων ισχυρών κρατών της εποχής με στόχο να συμπληρώσουν την ακαδημαϊκή τους μόρφωση και να υπογραμμίσουν την κοινωνική τους θέση.

ανέδειξε την υποχρέωση της πολιτείας να υποβοηθήσει την τουριστική ανάπτυξη και να καταστήσει τα τουριστικά προϊόντα προσιτά σε όλους.

Η εξέλιξη του τουρισμού με τις διάφορες μορφές του, κορυφώθηκε τη δεκαετία του 1980, όπου ξεκίνησε η αναθεώρηση της τουριστικής ιδέας και της μέχρι τότε πεπατημένης πρακτικής. Η εποχή αυτή ταυτίζεται με την αύξηση των ατομικών και κοινωνικών αναγκών που ωθούν τους ανθρώπους που διαβιούν στα αστικά κέντρα να αναζητούν την αναψυχή και το αίσθημα ελευθερίας κοντά στην ύπαιθρο ή στη θάλασσα. Ταυτόχρονα, οι τουριστικοί επιχειρηματίες επωφελούνται από τους νόμους και τα μέσα της ελεύθερης καπιταλιστικής αγοράς και του μάρκετινγκ για να αυξήσουν τον αριθμό των τουριστών/πελατών (Βενετσανοπούλου, 2006).

➤ Η τρίτη τουριστική περίοδος

Ο τουρισμός, με τη σύγχρονή του μορφή, αποτελεί ένα κοινωνικό φαινόμενο, αλλά και έναν θεμελιώδη πυλώνα και μοχλό ανάπτυξης στις οικονομίες τόσο του παγκόσμιου Βορρά, όσο του παγκόσμιου Νότου. Σημαντικό είναι να αναφέρουμε σε αυτό το σημείο ότι τόσο η εξέλιξη του τουρισμού σε μια δυναμικά αναπτυσσόμενη βιομηχανία, όσο και η τρέχουσα οικονομική σημασία του δεν πρέπει να αντιμετωπίζονται χωριστά, αλλά στο πλαίσιο του αυξανόμενου ενδιαφέροντος για τον τριτογενή τομέα της παροχής υπηρεσιών μιας χώρας.

Η αναπτυξιακή πορεία του τουρισμού σε παγκόσμιο επίπεδο υπήρξε εντυπωσιακή, αφού αναγνωρίζεται πλέον ως η μεγαλύτερη βιομηχανία του κόσμου από το 1997. Οι παράγοντες που συνέβαλαν σε αυτό ήταν κατά κύριο λόγο η αύξηση του κατά κεφαλήν εισοδήματος, ο περισσότερος ελεύθερος χρόνος στη διάθεση των ανθρώπων λόγω του καταμερισμού της εργασίας, η εντυπωσιακή τεχνολογική εξέλιξη στα μέσα μαζικής μεταφοράς καθώς και μαζικής επικοινωνίας, αλλά και η εντυπωσιακή επικράτηση της διαφήμισης και των στρατηγικών προώθησης. Αυτοί είναι κάποιοι από τους παράγοντες που συνέβαλαν στο να αυξηθεί η εμβέλεια του διεθνούς τουρισμού, υπό την έννοια ότι με το πέρασμα του χρόνου, όλο και περισσότεροι άνθρωποι επισκέπτονται πιο απομακρυσμένους τουριστικούς προορισμούς (Ηγουμενάκης & Κραβαρίτης, 2004).

3.2. Οφέλη και Μειονεκτήματα της Ανάπτυξης της Τουριστικής Βιομηχανίας

3.2.1. Οικονομική Σημασία του Τουρισμού

Οι πρώτες μελέτες σχετικά με τον αντίκτυπο του τουρισμού σε μια περιοχή, επικεντρώθηκαν στις οικονομικές επιπτώσεις. Πράγματι, τα οικονομικά οφέλη και κόστη είναι οι πιο άμεσα μετρήσιμες και εμφανείς μεταβλητές και εξετάζονται από τρεις πλευρές:

- ✓ Τους καταναλωτές, δηλαδή τους τουρίστες
- ✓ Την τοπική κοινωνία που απολαμβάνει τα οικονομικά οφέλη. Ταυτόχρονα, καλείται να αντιμετωπίσει και να επιβαρυνθεί με τα κρυφά κόστη που απορρέουν.
- ✓ Τις κυβερνήσεις και τις τοπικές αρχές. Για αυτούς, ο τουρισμός σημαίνει παραγωγή εισοδημάτων μέσω της φορολογίας, δημιουργία θέσεων εργασίας και συμβολή στο ισοζύγιο πληρωμών.

Αν εμβαθύνουμε, μπορούμε να εντοπίσουμε και μια τέταρτη ομάδα, αυτή των επενδυτών, για τους οποίους, τα οφέλη είναι αποκλειστικά οικονομικά και απορρέουν από τα εισοδήματα των επιχειρήσεων που έχουν δημιουργήσει (Goeldner and Ritchie, 2012).

➤ Θετικές επιδράσεις στην οικονομία

Η τουριστική βιομηχανία θεωρείται ο πιο αποδοτικός κλάδος της οικονομίας για τη δημιουργία θέσεων εργασίας και εισοδήματος σε λιγότερο ανεπτυγμένες περιοχές, όπου οι ευκαιρίες ανάπτυξης είναι περιορισμένες. Σύμφωνα με το Archer et al (2005), η ανάπτυξη της τουριστικής βιομηχανίας σε αυτές τις περιοχές μπορεί να έχει σημαντικότερη επίδραση στην ευημερία των κατοίκων σε σύγκριση με μια πιο ανεπτυγμένη περιοχή στην ίδια χώρα. Έτσι, σε πολλές χώρες του παγκόσμιου νότου, οι αυτοκινητόδρομοι και τα αεροδρόμια που κατασκευάζονται για να εξυπηρετήσουν τους επισκέπτες, προσφέρουν ευκολότερη πρόσβαση στις απομακρυσμένες αγορές σε τοπικά προϊόντα, εξασφαλίζοντας τα προς το ζην των ντόπιων πληθυσμών.

Το εάν ο τουρισμός δημιουργεί περισσότερα καθαρά οφέλη στην κοινωνία σε σχέση με άλλες μορφές ανάπτυξης εξαρτάται κυρίως από τη φύση της οικονομίας, το επίπεδο ανάπτυξης μίας χώρας και από το ποιες εναλλακτικές μορφές ανάπτυξης είναι υλοποιήσιμες (Theobald, 2003).

➤ Τα οικονομικά κόστη

Εκτός από τα προφανή οικονομικά οφέλη του τουρισμού, δεν μπορούμε να παραβλέψουμε και τις αρνητικές οικονομικές επιπτώσεις λόγω της εποχικότητας του τουρισμού, της διαρροής εισοδήματος, τον πληθωρισμό, την αύξηση των τιμών της γης, την άνθηση της παραοικονομίας, το κόστος των υποδομών, τις οποίες, δυστυχώς, ο τοπικός πληθυσμός απολαμβάνει σε μικρότερο βαθμό και την ευρύτερη οικονομική εξάρτηση της τοπικής οικονομίας από τον τουρισμό.

Η αγορά δεν διασφαλίζει ότι η προσφορά θα συμβαδίζει με τη ζήτηση. Έτσι, προκρίνεται η επιτακτική ανάγκη για ρεαλιστικό και ακριβή σχεδιασμό και για εφαρμογή νομικού πλαισίου με σκοπό την άμβλυνση των συγκρούσεων.

Τα τελευταία χρόνια ένας αυξανόμενος αριθμός της βιβλιογραφίας έχει εκφράσει επιφυλάξεις σχετικά με τη φύση και την έκταση των οφελών του τουρισμού και σκεπτικισμό σχετικά με την αποτελεσματικότητα του τουρισμού ως καταλύτη ανάπτυξης και ως μέσο μεγιστοποίησης της ευημερίας των τοπικών πληθυσμών (Archer et al, 2005).

3.2.2. Κοινωνικές και Πολιτιστικές Επιπτώσεις

Η τουριστική ανάπτυξη επιφέρει αναπόφευκτα τόσο θετικές όσο και αρνητικές κοινωνικές και πολιτιστικές αλλαγές στις κοινότητες υποδοχής, ο βαθμός των οποίων εξαρτάται κυρίως από το είδος και το μέγεθος του τουρισμού που αναπτύσσεται στην εκάστοτε περιοχή, αλλά και από τον βαθμό συνοχής των εσωτερικών κοινωνικών δομών. Καθοριστικό ρόλο διαδραματίζουν οι αρμόδιοι κρατικοί φορείς, οι οποίοι βαρύνονται με την ευθύνη για την θέσπιση μέτρων προκειμένου να αμβλυνθούν οι αρνητικές επιδράσεις.

➤ Οι θετικές επιδράσεις στη κοινωνία και στον πολιτισμό

Ο τουρισμός συνδέεται με την επαφή μεταξύ πολιτισμών, συμπεριφορών, αξιών και παραδόσεων και δημιουργεί ένα πλαίσιο όπου οι ντόπιοι και οι επισκέπτες έχουν την ευκαιρία να διδαχθούν ο ένας από τον άλλο, μέσω της άμεσης φυσικής αλληλεπίδρασης.

Ακόμη, συμβάλλει στη δημογραφική αναγέννηση δημιουργώντας θέσεις εργασίας και αυξάνοντας το εισόδημα των κατοίκων των τουριστικών περιοχών. Έτσι, αποτρέπεται η μετανάστευση μέρους του πληθυσμού σε άλλα μέρη (Andriotis, 2000). Ο σύγχρονος τουρισμός απαιτεί οι κοινότητες υποδοχής να καταρτίζονται περισσότερο και να εκπαιδεύονται ώστε να παρέχουν ποιοτικές υπηρεσίες. Επιπλέον, οι αλληλεπιδράσεις μεταξύ ντόπιων και τουριστών συμβάλλουν στη γέννηση νέων ιδεών, αξιών και κινήτρων για κοινωνική και οικονομική πρόοδο (Nyaupane et al. 2006).

Αν η κοινωνικές διαφορές μεταξύ των λαών είναι χαοτικές, η λεγόμενη επίδειξη επίδρασης της ευημερίας μπορεί να δημιουργήσει μια επιθυμία μεταξύ των τοπικών πληθυσμών να εργαστούν σκληρότερα ή να επιτύχουν υψηλότερα επίπεδα εκπαίδευσης για να μιμηθούν τον τρόπο ζωής των τουριστών (Theobald, 2003).

Τέλος, ο τουρισμός μπορεί να αναζωογονήσει την πολιτιστική ζωή μιας κοινότητας, καθώς η τέχνη και οι παραδόσεις αποτελούν προσέλκυση ξένων επισκεπτών (Βενετσανοπούλου, 2006). Με καλή διαχείριση και σχεδιασμό, μπορούν να δημιουργηθούν κίνητρα για τη διατήρηση αρχαίων πολιτισμών (Ingles, 2002).

➤ Οι αρνητικές συνέπειες στην κοινωνία και στον πολιτισμό

Αν και δύσκολο να μετρηθεί, υπάρχει σύνδεση μεταξύ της πυκνότητας του τουρισμού και της αύξησης της τοπικής δυσαρέσκειας για τον τουρισμό. Οι διαφορές στη φυσική εμφάνιση και στην πολιτιστική συμπεριφορά μεταξύ επισκεπτών και κατοίκων, κάποιες φορές είναι τόσο έντονες, ώστε η αμοιβαία κατανόηση αντικαθίσταται από την αντιπάθεια (Doxley, 1976). Οι Lindberg, Andersson & Dellaert (2001) προβάλλουν την πρόκληση για τους υπεύθυνους λήψης αποφάσεων που επιδιώκουν να επιτύχουν κοινωνική συναίνεση. Όταν τα πολιτιστικά και κοινωνικοοικονομικά υπόβαθρα των τουριστών είναι πολύ διαφορετικά από αυτά του τοπικού πληθυσμού, τα αποτελέσματα της ανάμειξής τους μπορεί να είναι καταστροφικά.

Ο Τσάρτας (2017) εξετάζει την επίδραση των τοπικών κοινωνικών δομών, ιδιαίτερα της οικογένειας, τόσο στην τουριστική ανάπτυξη όσο και στην πολιτική στα ελληνικά νησιά και στις παράκτιες περιοχές. Αυτές οι κοινωνικές επιδράσεις στην πολιτική και τον προγραμματισμό οδήγησαν σε απρογραμματίστη και ταχεία ανάπτυξη του εποχιακού τουρισμού, που οφείλεται εν

μέρει στις πιέσεις του μαζικού τουρισμού και στην υποβάθμιση της γεωργίας ως οικονομικού τομέα.

Παράλληλα, καταγράφονται αλλαγές και στην τοπική παράδοση με τους κατοίκους να τείνουν να υιοθετούν περισσότερα αστικά πρότυπα στον τρόπο διασκέδασης ενώ οι παραδοσιακές εκδηλώσεις επηρεάζονται από την εντατική εργασία στην τουριστική περίοδο αλλά και από την εγκατάλειψή τους κατά τις μη τουριστικές περιόδους (ΣΕΤΕ, 2010). Με την διάβρωση των ηθών και εθίμων του τόπου, υπάρχει έντονα και το φαινόμενο της εμπορευματοποίησης της κουλτούρας (Γκανιά, 2007).

3.2.3. Ο Περιβαλλοντικός Αντίκτυπος

Ο περιβαλλοντικός αντίκτυπος της τουριστικής ανάπτυξης αφορά στην καταγραφή επιπτώσεων που επηρεάζουν τη φέρουσα ικανότητα της περιοχής, τη βλάστηση, την ποιότητα του αέρα, τα υδάτινα σώματα, την άγρια φύση και τα φυσικά φαινόμενα. Ακόμη αφορά στις μεταβολές του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος και στην αλλαγή των συνθηκών διαβίωσης σε μία περιοχή.

➤ Η θετική περιβαλλοντική χροιά

Η σύνδεση του τουρισμού με το περιβάλλον είναι άρρηκτη καθώς το περιβάλλον είναι ο βασικός πόλος έλξης των τουριστών στον εκάστοτε τόπο. Η ποιότητα του τουρισμού εξαρτάται άμεσα από την ποιότητα του περιβάλλοντος (Krippendorff, 1982).

Οι θετικές επιδράσεις του τουρισμού περιλαμβάνουν κυρίως της διατήρηση σημαντικών φυσικών περιοχών, τη διαφύλαξη της περιβαλλοντικής ποιότητας και μοναδικότητας, τη βελτίωση των υποδομών και των δικτύων μεταφορών, και κυρίως την αυξανόμενη περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση. Τα έσοδα του τουρισμού μπορεί να διατεθούν για την προστασία σημαντικών οικοσυστημάτων και την ανάπτυξη πάρκων και προστατευόμενων περιοχών, οδηγώντας στη μείωση της ρύπανσης και στην περιβαλλοντική αναβάθμιση ενός τόπου (Βενετσανοπούλου, 2006).

Η επιθυμία των τουριστών για αυθεντικές εμπειρίες έχει ως αποτέλεσμα την αναζήτηση όλο και πιο απομακρυσμένων προορισμών οδηγώντας τους στους λίγα εναπομείναντα παρθένα τοπία,

η τάση αυτή συμβάλλει στη συνειδητοποίηση της σημασίας της περιβαλλοντικής διαχείρισης. Για παράδειγμα, ο οικοτουρισμός (πράσινος τουρισμός), ο φυσικός τουρισμός και ο τουρισμός της άγριας ζωής λαμβάνουν σε περιβάλλοντα όπως τα τροπικά δάση, οι λίμνες και τα ποτάμια, τα αγροτικά χωριά και τα παραθαλάσσια θέρετρα (Moghimehfar and Halpenny, 2016).

➤ Οι αρνητικές συνέπειες στο περιβάλλον

Παρότι ο τουρισμός βασίζεται κατά ένα μεγάλο ποσοστό στο περιβάλλον μίας περιοχής, είναι συχνά ο υπαίτιος για την διατάραξή του. Ο αρνητικός αντίκτυπος μπορεί να είναι η καταστροφή της ίδιας της φυσικής εμπειρίας του τουρισμού που αναζητούν οι επισκέπτες (Krippendorff, 1982).

Στη βιβλιογραφία εντοπίζονται άμεσες και έμμεσες, καθώς και μακροπρόθεσμες επιπτώσεις. Η έκταση και η φύση των περιβαλλοντικών και οικολογικών ζημιών που προκαλούν οι τουρίστες σχετίζεται με το μέγεθος της εξέλιξης και τον όγκο των επισκεπτών, τη συγκέντρωση της χρήσης τόσο στο χώρο όσο και στο χρόνο, τη φύση του εν λόγω περιβάλλοντος και την επάρκεια του σχεδιασμού στις πρακτικές διαχείρισης που υιοθετούνται.

Οι κοντόφθαλμες και κακοσχεδιασμένες εκφάνσεις τουριστικής ανάπτυξης καταστρέφουν ανεπανόρθωτα τη φύση, τα πραγματικά και μακροπρόθεσμα οφέλη των οποίων ίσως να μην έχουν αξιολογηθεί ορθά. Για παράδειγμα, οι υδάτινοι πόροι, απαραίτητοι για τις τοπικές οικονομίες έχουν αποστραγγιστεί για τη δημιουργία ξενοδοχείων ή, αντίστοιχα σε ορισμένες ορεινές περιοχές τα δάση έχουν αντικατασταθεί με πίστες για χειμερινά αθλήματα οδηγώντας σε μεγάλη διάβρωση του φυσικού περιβάλλοντος (Theobald, 2005).

Τέλος, η ρύπανση του φυσικού περιβάλλοντος (εδάφους, νερού, αέρα) αποτελεί μία από τις μεγαλύτερες κατηγορίες επιπτώσεων του τουρισμού (Holden, 2008). Το ευρύ φάσμα των διαφορετικών ειδών ρύπανσης που μπορεί να προκληθεί από την τουριστική δραστηριότητα έχει σημαντικές επιδράσεις σε διαφορετικές κλίμακες, από τοπικές μέχρι και παγκόσμιες, καθώς είναι πλέον κοινώς παραδεκτό ότι η ρύπανση δε γνωρίζει σύνορα (Τσάλτας, 2017).

3.2.4. Αξιολόγηση SWOT

Οι πληροφορίες που παρέχει η βιβλιογραφική έρευνα συνθέτουν την συγκεντρωτική αξιολόγηση SWOT. Η επεξεργασία όλων των παραμέτρων (Strengths - Πλεονεκτήματα, Weaknesses - Μειονεκτήματα, Opportunities - Ευκαιρίες και Threats - Απειλές) αποτελεί την βάση για την σύνθεση των κατευθυντήριων αξόνων και στρατηγικών στόχων του σχεδιασμού, ώστε ο τουρισμός να αξιοποιεί τη δυνατότητα για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής, να ενδυναμώνει την κοινωνική ευημερία, να προωθεί την προστασία του περιβάλλοντος και την πολιτιστική ανάπτυξη μέσω της διοίκησης, της διαφάνειας, της αποτελεσματικής οργάνωσης και της αξιοποίησης του ανθρώπινου δυναμικού και των υποδομών.

Οι παρακάτω πίνακες μας επιτρέπουν να παρατηρήσουμε ότι οι επιδράσεις του τουρισμού είναι:

- ✓ Κυρίως θετικές για την οικονομία
- ✓ Σχεδόν ισόρροπες όσον αφορά στην κοινωνία και τον πολιτισμό
- ✓ Εξαιρετικά επιβαρυντικές για το περιβάλλον, σε πολλές περιπτώσεις, λόγω απουσίας επαρκούς και αποτελεσματικού σχεδιασμού

1. Οικονομία (Πίνακας 1)

Πλεονεκτήματα (S)	Μειονεκτήματα (W)	Ευκαιρίες (O)	Απειλές (T)
Συμβολή στην οικονομική ανάπτυξη του κράτους/Ισοζύγιο πληρωμών (εισαγωγή ειδών/συναλλάγματος)	Οικονομική εκμετάλλευση και κερδοσκοπία	Άμεσες πωλήσεις προϊόντων και υπηρεσιών από τους εμπόρους λιανικής πώλησης	Ευκαιρίες για παραοικονομικές δραστηριότητες και φοροδιαφυγή
Δημιουργία θέσεων απασχόλησης/ Μείωση των ποσοστών ανεργίας	Αύξηση του κόστους ζωής	Ενίσχυση της οικονομίας στην περιφέρεια	Μεγάλο δημοσιονομικό κόστος λόγω της χορήγησης επιδομάτων ανεργίας τους χειμερινούς μήνες
Φορολογικά έσοδα για το κράτος		Επενδύσεις σε υποδομές	
Συμβολή στην ανάπτυξη κλάδων της οικονομίας/ πολλαπλασιαστικές επιδράσεις		Ενίσχυση της αυτοαπασχόλησης μέσω της επιχειρηματικότητας	
Αυξάνει την ζήτηση προϊόντων και υπηρεσιών		Ίδρυση τουριστικών επιχειρήσεων	

2. Κοινωνία και Πολιτισμός (Πίνακας 2)

Πλεονεκτήματα (S)	Μειονεκτήματα (W)	Ευκαιρίες (O)	Απειλές (T)
Ποιοτική αναβάθμιση περιοχών	Προβλήματα προσαρμογής	Διεύρυνση των κοινωνικών σχέσεων	Μιμητισμός
Διατήρηση της τοπικής παραδοσιακής αρχιτεκτονικής	Σύγκρουση ηθών	Αναδιοργάνωση του επαγγελματικού πλαισίου και της κατάρτισης	Εξάλειψη παραδοσιακών επαγγελμάτων και τοπικών παραδόσεων
Ισοκατανομή του πληθυσμού/ αποφυγή της αστικοποίησης	Βιομηχανοποίηση της εξυπηρέτησης του τουρίστα	Λήψη μέτρων κοινωνικής πρόνοιας	Υποβάθμιση της εθνικής γλώσσας και ανάμειξη με ξένες γλώσσες
Επαφή με τις αξίες και έθιμα του παρελθόντος	Μεταμοφισμένη μορφή σύγχρονης αποικιοκρατίας	Ανανέωση της κοινωνικής και πολιτισμικής ζωής του ντόπιου πληθυσμού	Υποβάθμιση της ποιότητας των αγαθών λόγω της αυξημένης ζήτησης και προσφοράς
Πολιτισμικές και καλλιτεχνικές δραστηριότητες	Διατάραξη των ρυθμών ζωής του ντόπιου πληθυσμού	Διεθνής συνεργασία και χρηματοδότηση αναπτυξιακών σχεδίων	Αύξηση της εγκληματικότητας

3. Περιβάλλον (Πίνακας 3)

Πλεονεκτήματα (S)	Μειονεκτήματα (W)	Ευκαιρίες (O)	Απειλές (T)
Βελτίωση των υποδομών	Υπέρμετρη κατανάλωση ενέργειας	Προγράμματα δράσης και ενημέρωσης για την περιβαλλοντική προστασία	Συμβολή στην αύξηση του φαινομένου του θερμοκηπίου
Αύξηση της περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης	Ρύπανση εδάφους, νερού, αέρα λόγω της ανθρώπινης παρουσίας/ Ηχορύπανση	Green key eco-label ²	Διατάραξη ενός οικοσυστήματος (χλωρίδα, πανίδα)
	Λανθασμένη χρήση των φυσικών πόρων	Γαλάζιες Σημαίες της Ελληνικής Εταιρίας Προστασίας της Φύσης	
	Αστικοποίηση του περιβάλλοντος: μόνιμες επιπτώσεις	Έσοδα που μπορούν να διατεθούν για την περιβαλλοντική προστασία	
	Παραγωγή αποβλήτων		

² Οικολογικό σήμα ποιότητας για ξενοδοχειακές μονάδες από το Διεθνές Ίδρυμα για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση (FEE).

3.3. Ο μαζικός τουρισμός και τα ζητήματα που εγείρει

Αξίζει να σημειώσουμε, ότι η μαζικοποίηση του τουρισμού συμβαίνει όταν οι τουρίστες ανισοκατανέμονται στο χρόνο και στον χώρο, και όχι απλά όταν ο αριθμός των τουριστών αυξάνεται. Η αύξηση του αριθμού των τουριστών πάντα είναι επιθυμητή όπως και η συνεχής τουριστική ανάπτυξη (Vanhove, 1997).

Η εκδήλωση της τουριστικής δραστηριότητας μόνο κατά τη θερινή περίοδο είναι ένα σύνηθες φαινόμενο σε παράκτιες περιοχές και απασχολεί την παρούσα εργασία, η οποία παρακάτω θα εστιάσει σε τρία κράτη της νοτίου Ευρώπης (Ελλάδα - Ισπανία - Ιταλία). Δημιουργείται το πρόβλημα της τουριστικής εποχικότητας και της συγκέντρωσης των τουριστών σε ορισμένες μόνο περιοχές, οι οποίες υπεραναπτύσσονται τουριστικά, συχνά άναρχα και ανεξέλεγκτα. Έτσι, ο υπερπληθυσμός μειώνει την αξία της εμπειρίας των διακοπών και δημιουργεί πρόσθετη πίεση για τους κατοίκους (Eco-Union, 2021).

Οι επιχειρηματίες του κλάδου συχνά δεν συνδέονται με τον τόπο, απολαμβάνουν όμως τα περισσότερα από τα κέρδη. Ο ντόπιος πληθυσμός και ο τόπος επωμίζονται τις επιπτώσεις της καταστροφής. Ο μαζικός τουρισμός, που στην πράξη σημαίνει τεράστιος όγκος τουριστών σε συγκεκριμένες περιοχές ανά τον κόσμο κατά τη διάρκεια της τουριστικής περιόδου, η οποία μπορεί να διαφέρει από τόπο σε τόπο ανάλογα με τα χαρακτηριστικά της περιοχής, το κλίμα και το είδος του τουρισμού, οδήγησε και στην επιβάρυνση του φυσικού περιβάλλοντος, με επιπτώσεις τόσο στη φύση όσο και στην ποιότητα ζωής των κατοίκων των τουριστικών περιοχών (Παπαλαζαρίδου, 2010).

➤ Το ζήτημα της φέρουσας ικανότητας μιας τουριστικής περιοχής

Οι δυσμενείς επιδράσεις του μαζικού τουρισμού στο περιβάλλον και στον τοπικό πληθυσμό άρχισαν να καταγράφονται τη δεκαετία του 1970 και αργότερα έγιναν δυσανάλογα πειστικές και ανυπόφορες. Τότε, διάφορες ομάδες ευαισθητοποιημένων πολιτών κρούουν τον κώδωνα του κινδύνου, όπως οπαδοί του Κινήματος των Πράσινων, διάφορες περιβαλλοντικές οργανώσεις, επιστήμονες (γιατροί, περιβαλλοντολόγοι κ.α.) και απλοί πολίτες που ανησυχούσαν για τη βιοποικιλότητα των περιοχών, τους κινδύνους της υγείας που ενυπάρχουν στο μαζικό τουρισμό, κοινωνιολόγοι που ανησυχούσαν για την αλλοίωση των τοπικών κοινωνιών και πολλοί θεωρητικοί που έβλεπαν να διασαλεύεται το στοιχείο της ελευθερίας του τουριστικού κινήματος

και η τουριστική ιδέα. Οι παραπάνω δείκτες συνιστούν στην φέρουσα ικανότητα μίας τουριστικής περιοχής (Κοκκώσης & Τσάρτας, 2001).

3.4. Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού και η σημασία τους

Οι παθογένειες της μαζικής τουριστικής ανάπτυξης οδήγησαν στην ανάγκη για τη δημιουργία νέων τάσεων στον τουρισμό, με έμφαση όχι μόνο στην οικονομική εκμετάλλευση ενός τόπου αλλά με τρόπο όπου θα αποδίδεται η δέουσα αξία και σεβασμός στο περιβάλλον και στον πολιτισμό καθώς και στην ικανοποίηση των αναγκών των κατοίκων της περιοχής που δέχεται τα τουριστικά ρεύματα, ώστε να ελαχιστοποιηθούν οι αρνητικές επιπτώσεις (WWF, 2008).

Η πρόταση είναι να επανεξεταστεί και να επαναξιολογηθεί ο τρόπος εκδήλωσης και άσκησης της τουριστικής δραστηριότητας και να ληφθούν άμεσα μέτρα αντιμετώπισης. Έτσι δημιουργήθηκε βαθμιαία μια τάση, που αργότερα έγινε συμπεριφορά πολλών τουριστών, τουριστικών φορέων και μελετητών, που άρχισαν να αναζητούν πιο φιλικές και ήπιες προς το περιβάλλον μορφές τουρισμού, που στο σύνολό τους συγκροτούν τον λεγόμενο Εναλλακτικό Τουρισμό (Alternative Tourism)(Mairesse, 2008).

Η φιλοσοφία του εναλλακτικού τουρισμού αφορά στη δυνατότητα των χωρών, στις οποίες βρίσκονται οι τουριστικοί προορισμοί, να λαμβάνουν οι ίδιες τις αποφάσεις της τουριστικής ανάπτυξης, σύμφωνα με τις ανάγκες του λαού και του περιβάλλοντος, αντί να οδηγούνται από τους μεγάλους τουριστικούς επιχειρηματίες που συνήθως εξυπηρετούν πολυεθνικά ή ίδια οφέλη.

Στη σύγχρονη τουριστική περίοδο, υπάρχει η τάση περιορισμού του μαζικού τουρισμού και ενθάρρυνσης του εναλλακτικού τουρισμού σε μορφές όπως ο οικοτουρισμός, ο αγροτουρισμός, ο πολιτισμικός τουρισμός κ.α. Ειδικότερα, καταβάλλεται προσπάθεια να ενθαρρυνθούν μορφές που μπορούν να αναπτυχθούν εκτός των παραδοσικών, και πολλές φορές “εξαντλημένων” τουριστικών προορισμών. Σήμερα, την προσπάθεια αυτή εκπροσωπούν ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού (UNWTO), η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ), οι εθνικοί τουριστικοί φορείς αλλά και πολλοί ιδιωτικοί φορείς που συνδέονται με τον κλάδο (Σφακιανάκης, 2000).

3.4.1. Ο Οικοτουρισμός

Ο οικοτουρισμός συνιστά εναλλακτική μορφή τουρισμού, η οποία συνδέεται με διάφορες μορφές τουριστικής δραστηριότητας σχετιζόμενες με τη φύση. Αναπτύσσεται κυρίως σε οικολογικά αξιοσημείωτες περιοχές θεσμοθετημένης περιβαλλοντικής προστασίας (π.χ. περιοχές του δικτύου Natura). Βασίζεται στην ανάδειξη και αξιοποίηση των φυσικών πόρων και δεν υπερβαίνει την τουριστική φέρουσα ικανότητα μιας περιοχής, προάγει τη διαφύλαξη του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος με τη θέσπιση νομικών ή άλλου τύπου αποτελεσματικών μέτρων, αποβλέποντας στην αειφόρο ανάπτυξη. Ο φυσικός πλούτος λειτουργεί παράλληλα ως τουριστικού αξιοθέατο (Βενετσανοπούλου, 2006). Για την ανάπτυξη του οικολογικού τουρισμού δεν προβλέπονται μεγάλες υποδομές, με γνώμονα το σεβασμό στη φύση. Σε αυτό το πλαίσιο, εντάσσεται και η τουριστική ανάπτυξη των παραδοσιακών οικισμών, εθνικών δρυμών και των βιοτόπων (Ανδριώτης, 2003). Υπεύθυνες για την οργάνωση του οικοτουρισμού είναι συνήθως μικρές τοπικές κοινωνίες, καταπολεμώντας το αίσθημα απομόνωσης, ο οικοτουρισμός τονώνει το αίσθημα υπερηφάνειας για τον τόπο και τις παραδόσεις του (Βενετσανοπούλου, 2006).

4. Το Μοντέλο της Βιώσιμης Ανάπτυξης

4.1. Η Ιστορική Εξέλιξη της έννοιας της Βιωσιμότητας

4.1.1. Η έννοια της Βιώσιμης Ανάπτυξης

Η Βιώσιμη Ανάπτυξη ορίζεται ως: “Η ανάπτυξη που ανταποκρίνεται στις ανάγκες του παρόντος χωρίς να θέτει σε κίνδυνο την ικανότητα των μελλοντικών γενεών να ικανοποιήσουν τις δικές τους ανάγκες” [Παγκόσμια Επιτροπή για την Περιβάλλον και Ανάπτυξη (WCED) 1987: 49]. Η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης ταυτίζεται με το όραμα της αειφορίας, όπου η βασική στόχευση είναι η παράλληλη, ισόρροπη και απρόσκοπτη ανάπτυξη τριών βασικών πυλώνων, της κοινωνίας, της οικονομίας και του περιβάλλοντος.

Στα μέσα της δεκαετίας του 1970, η διεθνής κοινότητα αρχίζει να συνειδητοποιεί την παγκόσμια θλιβερή πραγματικότητα, με τα οικολογικά προβλήματα από την υπέρμετρη ανθρωπογενή παρέμβαση και την αύξηση των ποσοστών ανεργίας σε ανεπτυγμένες οικονομικά χώρες. Παράλληλα, οι επιστήμονες επισημαίνουν ότι, οι φυσικοί πόροι είναι δεν ανεξάντλητοι, ενώ η φέρουσα ικανότητα του φυσικού περιβάλλοντος βρίσκεται σε ιδιαίτερα οριακή κατάσταση (Τσάλτας, 2017).

Έτσι, το 1983 αποφασίζεται η σύνθεση μιας παγκόσμιας Επιτροπής για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη, με πρόεδρο την Gro-Harlem Brundtland, πρώην πρωθυπουργό της Νορβηγίας. Ακολουθεί η δημοσίευση της φιλόδοξης έκθεσης Brundtland³ το 1987, με τίτλο “Το κοινό μας μέλλον (our common future)”. Η Έκθεση αυτή δίνει έναν ξεκάθαρο και ευρέως κατανοητό ορισμό της βιώσιμης ή αειφόρου ανάπτυξης - sustainable development. Η έκθεση Brundtland αναφέρει ότι δεν υπάρχει μία πανάκεια βιώσιμης ανάπτυξης, δεδομένου ότι οι κοινωνικές, οικονομικές και περιβαλλοντικές συνθήκες ποικίλλουν ανά τον κόσμο. Ωστόσο, η βιώσιμη ανάπτυξη πρέπει να αποτελεί στόχο προς επίτευξη σε παγκόσμια κλίμακα.

Η Συνδιάσκεψη των ΗΕ του Ρίο 1992 για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη θέτει την ατζέντα της βιώσιμης ανάπτυξης στην πρώτη γραμμή των παγκοσμίων προτεραιοτήτων. Ταυτόχρονα, υιοθετήθηκε η “Ατζέντα 21”, η οποία αποτελεί το πρώτο στρατηγικό αναλυτικό πλάνο για την υιοθέτηση μίας παγκόσμιας περιβαλλοντικής πολιτικής στα πλαίσια της βιώσιμης ανάπτυξης (Τσάλτας, 2017).

³ <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf>

4.1.2. Η έννοια της Βιώσιμης Τουριστικής Ανάπτυξης

Οι Κοκκώσης και Τσάρτας (2001) ορίζουν τη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη ως “τον τύπο της τουριστικής ανάπτυξης που δραστηριοποιείται ισόρροπα στην τοπική, κοινωνική, οικονομική, πολιτισμική και περιβαλλοντική δομή της κάθε τουριστικής περιοχής, διαμορφώνοντας παράλληλα τις προϋποθέσεις (υπηρεσίες, υποδομές, τεχνογνωσία) για τη συνεχή ανατροφοδότησή της”.

Από τη Διακήρυξη της Μανίλα για τον Παγκόσμιο Τουρισμό (1980), τη Διάσκεψή του Ρίο για το Περιβάλλον (1992), την Agenda 21, που ενσωματώθηκε στη Συνθήκη του Μάαστριχτ και τελευταία από τον Παγκόσμιο Κώδικα Δεοντολογίας για τον Τουρισμό (1999), καταγράφηκαν πολλές προσπάθειες να αναλυθούν διεξοδικά οι αρνητικές επιπτώσεις της ανεξέλεγκτης και μονόπλευρης τουριστικής ανάπτυξης.

Το Παγκόσμιο Συμβούλιο Ταξιδιών και Τουρισμού (WTTC) σε συνεργασία με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού των Ηνωμένων Εθνών (UNWTO) και το Συμβούλιο της Γης (EC), εργάστηκαν με σκοπό να καθιερωθεί ένα σύστημα με διαδικασίες σε διεθνές διακυβερνητικό επίπεδο που να καθιστούν τη βιώσιμη ανάπτυξη κεντρικό άξονα σε όλες τις αποφάσεις της τουριστικής βιομηχανίας, να καθοριστούν τα απαραίτητα μέτρα ώστε να καταστεί ο τουρισμός βιώσιμος και να υποστηριχθεί η αυτορρύθμιση ως αποτελεσματικότερη στρατηγική.

Το 1999, η WTTC διοχέτευσε την εμπειρία που αποκτήθηκε από την εκτέλεση αυτού του σχεδίου σε μια έκθεση προς την Επιτροπή του ΟΗΕ για την Αειφόρο Ανάπτυξη (CSD) του ΟΗΕ. Μετά από πέντε χρόνια, η WTTC δημοσίευσε με τη σειρά της μία έκθεση, όπου επεσήμανε ότι ο κλάδος είναι κατακερματισμένος και ποικιλόμορφος και, κατά συνέπεια, αντιμετωπίζει δυσκολίες στην εκτέλεση συντονισμένων και ολοκληρωμένων δράσεων⁴. Το ίδιο έτος, η CSD προσπαθώντας να διορθώσει την αστοχία της σχεδόν πλήρους απουσίας του τουρισμού από τους στόχους της Ατζέντα 21, θέτει τον κλάδο στην ημερήσια διάταξη της ετήσιας διάσκεψης παρακολούθησης. Έτσι, καθίσταται ζητούμενο να υπάρξει περαιτέρω απελευθέρωση των διεθνών κανονισμών για τον τουρισμό, ενίσχυτας στην υποβοήθηση των αναπτυσσόμενων κυρίως χωρών και περιοχών. Αδυναμία της προσέγγισης αυτής, είναι ότι δεν συμπεριλήφθηκε επαρκώς η περιβαλλοντική συνιστώσα.

⁴ <https://www.hospitalitynet.org/performance/4018700.html>

Παρόλο που ο UNWTO αναφέρθηκε για πρώτη φορά στις προοπτικές του αειφόρου τουρισμού από το 1993, μόλις το 2005 η παρουσίαση της βιωσιμότητας κατάφερε να αποτελέσει έγκυρη έννοια στην έκθεση “Making Tourism More Sustainable: A Guide for Policy Makers⁵” που παρουσιάστηκε από το Περιβαλλοντικό Πρόγραμμα του ΟΗΕ (UNEP) και τον UNWTO. Ο βιώσιμος τουρισμός ορίστηκε ως “ο τουρισμός που λαμβάνει πλήρως υπόψη τις τρέχουσες και μελλοντικές οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις του, αντιμετωπίζοντας τις ανάγκες των επισκεπτών, της βιομηχανίας, του περιβάλλοντος και των κοινοτήτων υποδοχής”.

Το 2012, στη Συνδιάσκεψη Ρίο+20, δημοσιεύθηκε η Ατζέντα με τίτλο “Το μέλλον που θέλουμε”, η οποία αποδίδει ακόμη πιο αναλυτικά και ξεκάθαρα το περιεχόμενο της έννοιας του βιώσιμου τουρισμού και τις στοχεύσεις του. Ο βιώσιμος τουρισμός καταγράφεται στο τελικό έγγραφο αποτελεσμάτων του Ρίο+20 ως θεματικός τομέας και διατομεακό ζήτημα στο πλαίσιο δράσης και παρακολούθησης:

130. Τονίζουμε ότι ο καλός σχεδιασμός και διαχείριση του τουρισμού μπορούν να συμβάλουν σημαντικά στις τρεις διαστάσεις της βιώσιμης ανάπτυξης, έχουν στενούς δεσμούς με άλλους τομείς και μπορούν να δημιουργήσουν αξιοπρεπείς θέσεις εργασίας και να δημιουργήσουν εμπορικές ευκαιρίες (...)

131. Ενθαρρύνουμε την προώθηση των επενδύσεων στον αειφόρο τουρισμό, συμπεριλαμβανομένου του οικολογικού τουρισμού και του πολιτιστικού τουρισμού, που μπορεί να περιλαμβάνει τη δημιουργία μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων και τη διευκόλυνση της πρόσβασης στη χρηματοδότηση, μεταξύ άλλων μέσω πρωτοβουλιών μικροπιστώσεων για τους φτωχούς, τους αυτόχθονες πληθυσμούς και τις τοπικές κοινότητες σε περιοχές με υψηλό οικοτουριστικό δυναμικό (...) (UNWTO).

Το 2015 αποτέλεσε ορόσημο, καθώς οι κυβερνήσεις υιοθέτησαν την Ατζέντα 2030 για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη, μαζί με τους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης (SDG’s). Η τολμηρή ατζέντα καθορίζει ένα παγκόσμιο πλαίσιο για την εξάλειψη της ακραίας φτώχειας, την καταπολέμηση των ανισοτήτων και την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής έως το 2030. Με υπόβαθρο τους ιστορικούς Αναπτυξιακούς Στόχους της Χιλιετίας (MDG’s), το φιλόδοξο σύνολο των 17 Στόχων

⁵ <https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284408214>

Βιώσιμης Ανάπτυξης (goals) και των 169 υπό-στόχων (targets) είναι ανθρωποκεντρικό, μετασχηματιστικό, καθολικό και ολοκληρωμένο (Δημαδάμα, 2021).

4.2. Η ενσωμάτωση των 17 Στόχοι του ΟΗΕ στον Τουρισμό

Από τα πρώτα στάδια εφαρμογής της Ατζέντας 2030, έγινε σαφές ότι ο τουρισμός επηρεάζει άμεσα τρεις από τους παγκόσμιους στόχους:

- ✓ SDG 8: “Προώθηση της διαρκούς, χωρίς αποκλεισμούς και βιώσιμης οικονομικής ανάπτυξης, της πλήρους και παραγωγικής απασχόλησης και της αξιοπρεπούς εργασίας για όλους”
- ✓ SDG 12: “Εξασφάλιση βιώσιμων προτύπων κατανάλωσης και παραγωγής”
- ✓ SDG 14: “Διατήρηση και βιώσιμη χρήση των ωκεανών, των θαλασσών και των θαλάσσιων πόρων για τη βιώσιμη ανάπτυξη”.

Η αξιοποίηση των πλεονεκτημάτων του τουρισμού έχει τη δυνατότητα να συμβάλει, άμεσα ή έμμεσα στην επίτευξη των όλων των στόχων της βιώσιμης ανάπτυξης και την εφαρμογή της αναπτυξιακής ατζέντας. Ωστόσο, απαιτείται ένα σαφές πλαίσιο εφαρμογής, επαρκής χρηματοδότηση και επενδύσεις σε τεχνολογία, υποδομές και ανθρώπινους πόρους.

Οι σχέσεις μεταξύ της τουριστικής ανάπτυξης, της ποιότητας ζωής και των βιώσιμων επιδόσεων είναι πολύ σημαντικά ζητήματα και σημεία αναφοράς σε μακροπρόθεσμες πολιτικές και στρατηγικές σε παγκόσμιο, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, με όλο και περισσότερους ερευνητές να ασχολούνται με το θέμα αυτό (Alimov, 2020).

(Εικόνα 2)

Πηγή: <https://tourism4sds.org/>

➤ Στόχος 1: Μηδενική Φτώχεια

Η βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη, και ο αντίκτυπός της σε κοινοτικό επίπεδο, μπορεί να συνδεθεί με τους εθνικούς στόχους για τη μείωση της φτώχειας, σχετιζόμενους με την προώθηση της επιχειρηματικότητας και των μικρών επιχειρήσεων και την ενδυνάμωση των λιγότερο ευνοημένων ομάδων προσφέροντας εισόδημα μέσω της δημιουργίας θέσεων εργασίας.

Ο αγροτουρισμός, ως αναπτυσσόμενο εναλλακτικό τμήμα του τουρισμού, μπορεί να συμπληρώσει τις παραδοσιακές γεωργικές δραστηριότητες, να τονώσει την παραγωγικότητα της γεωργίας προωθώντας την παραγωγή, τη χρήση και την πώληση τοπικών προϊόντων σε τουριστικούς προορισμούς και την πλήρη ενσωμάτωσή τους στην αλυσίδα αξίας του τουρισμού. Η επακόλουθη αύξηση του εισοδήματος στις τοπικές κοινότητες μπορεί να οδηγήσει σε μια πιο ανθεκτική γεωργία, ενώ παράλληλα ενισχύει την αξία της τουριστικής εμπειρίας.

➤ Στόχος 3: Καλή Υγεία Και Ευημερία

Η συμβολή του τουρισμού στην οικονομική μεγέθυνση και ανάπτυξη μπορεί να έχει αντίκτυπο στην υγεία και την ευημερία. Τα άμεσα κέρδη και τα φορολογικά έσοδα από τον τουρισμό μπορούν να επανεπενδυθούν στην υγειονομική περίθαλψη και τις υπηρεσίες, οι οποίες θα πρέπει να στοχεύουν στη βελτίωση της υγείας των μητέρων, στη μείωση της παιδικής θνησιμότητας και στην πρόληψη ασθενειών.

➤ Στόχος 4: Ποιοτική Εκπαίδευση

Ένα καλά εκπαιδευμένο και ικανό εργατικό δυναμικό είναι ζωτικής σημασίας για την ευημερία του τουρισμού. Ο τομέας μπορεί να παρέχει κίνητρα για επενδύσεις στην εκπαίδευση και την επαγγελματική κατάρτιση και να βοηθήσει την κινητικότητα του εργατικού δυναμικού μέσω διασυνοριακών συμφωνιών για τα προσόντα, τα πρότυπα και τις πιστοποιήσεις.

➤ Στόχος 5: Ισότητα των Φύλων

Ο τουρισμός μπορεί να ενδυναμώσει τη θέση των γυναικών με πολλαπλούς τρόπους, ιδίως μέσω της παροχής θέσεων εργασίας και μέσω ευκαιριών δημιουργίας εισοδήματος σε μικρές και μεγαλύτερες επιχειρήσεις που σχετίζονται με τον τουρισμό και τη φιλοξενία. Ως ένας από τους τομείς με το υψηλότερο ποσοστό απασχολούμενων γυναικών και επιχειρηματιών, ο τουρισμός μπορεί να αποτελέσει εργαλείο για τις γυναίκες, ώστε να ξεκλειδώσουν τις δυνατότητές τους, βοηθώντας τις να εμπλακούν πλήρως και να πρωταγωνιστήσουν σε κάθε πτυχή της κοινωνίας.

➤ **Στόχος 6: Καθαρό Νερό και Αποχέτευση**

Ο τουρισμός μπορεί να διαδραματίσει κρίσιμο ρόλο στην επίτευξη της πρόσβασης και της ασφάλειας στο νερό, καθώς και της υγιεινής και της αποχέτευσης για όλους. Η αποδοτική χρήση του νερού στον τουριστικό τομέα, σε συνδυασμό με κατάλληλα μέτρα ασφαλείας, τη διαχείριση των λυμάτων, τον έλεγχο της ρύπανσης και την αποδοτικότητα της τεχνολογίας, μπορεί να αποτελέσει το κλειδί για τη διασφάλιση του πολυτιμότερου πόρου μας.

➤ **Στόχος 7: Προσιτή και Καθαρή Ενέργεια**

Ως τομέας που απαιτεί σημαντικές ενεργειακές εισροές, ο τουρισμός μπορεί να επιταχύνει τη στροφή προς τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας (ΑΠΕ) και να αυξήσει το μερίδιό του στο παγκόσμιο ενεργειακό μείγμα. Κατά συνέπεια, προωθώντας υγιείς και μακροπρόθεσμες επενδύσεις σε βιώσιμες πηγές ενέργειας, ο τουρισμός μπορεί να συμβάλει στη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, στον μετριασμό της κλιματικής αλλαγής και στη συμβολή σε καινοτόμες και νέες ενεργειακές λύσεις σε αστικές, περιφερειακές και απομακρυσμένες περιοχές.

➤ **Στόχος 8: Αξιοπρεπής Εργασία και Οικονομική Ανάπτυξη**

Ο τουρισμός είναι μία από τις κινητήριες δυνάμεις της παγκόσμιας οικονομικής ανάπτυξης και σήμερα παρέχει 1 στις 11 θέσεις εργασίας παγκοσμίως. Με την παροχή πρόσβασης σε ευκαιρίες αξιοπρεπούς εργασίας στον τομέα του τουρισμού, η κοινωνία -ιδιαίτερα οι νέοι και οι γυναίκες- μπορεί να επωφεληθεί από την αύξηση των δεξιοτήτων και την επαγγελματική ανάπτυξη. Η συμβολή του τομέα στη δημιουργία θέσεων εργασίας αναγνωρίζεται στον υπο-στόχο 8.9 “Μέχρι το 2030, να σχεδιάσετε και να εφαρμόσετε πολιτικές για την προώθηση του βιώσιμου τουρισμού που δημιουργεί θέσεις εργασίας και προωθεί τον τοπικό πολιτισμό και τα τοπικά προϊόντα”.

➤ **Στόχος 9: Βιομηχανία, Καινοτομία και Υποδομές**

Η ανάπτυξη του τουρισμού βασίζεται σε καλές δημόσιες και ιδιωτικές υποδομές και σε ένα καινοτόμο περιβάλλον. Ο τομέας μπορεί επίσης να δώσει κίνητρα στις εθνικές κυβερνήσεις να αναβαθμίσουν τις υποδομές τους και να αναβαθμίσουν τις βιομηχανίες τους, καθιστώντας τες πιο βιώσιμες, αποδοτικές ως προς τους πόρους και καθαρές, ως μέσο προσέλκυσης τουριστών και άλλων πηγών ξένων επενδύσεων. Αυτό θα πρέπει επίσης να διευκολύνει την περαιτέρω βιώσιμη εκβιομηχάνιση, απαραίτητη για την οικονομική μεγέθυνση, την ανάπτυξη και την καινοτομία.

➤ **Στόχος 10: Αμβλυνση των Ανισοτήτων**

Ο τουρισμός μπορεί να αποτελέσει ένα ισχυρό εργαλείο για την ανάπτυξη της κοινότητας και τη μείωση των ανισοτήτων, εάν εμπλέκει τους τοπικούς πληθυσμούς και όλους τους βασικούς ενδιαφερόμενους φορείς στην ανάπτυξή του. Μπορεί να συμβάλει στην αστική ανανέωση και την αγροτική ανάπτυξη και να μειώσει τις περιφερειακές ανισορροπίες παρέχοντας στους ανθρώπους την ευκαιρία να ευημερήσουν στον τόπο καταγωγής τους. Ο τουρισμός αποτελεί αποτελεσματικό μέσο για τις αναπτυσσόμενες χώρες να συμμετάσχουν στην παγκόσμια οικονομία.

➤ **Στόχος 11: Βιώσιμες Πόλεις και Κοινότητες**

Μια κακή πόλη για τους πολίτες της, δεν είναι καλή ούτε για τους τουρίστες. Ο βιώσιμος τουρισμός έχει τη δυνατότητα να προωθήσει τις αστικές υποδομές και την καθολική προσβασιμότητα, να προωθήσει την ανάπλαση περιοχών που βρίσκονται σε παρακμή και να διατηρήσει την πολιτιστική και φυσική κληρονομιά, στοιχεία από τα οποία εξαρτάται ο τουρισμός. Μεγαλύτερες επενδύσεις σε πράσινες υποδομές θα πρέπει να οδηγήσουν σε πιο έξυπνες και πράσινες πόλεις.

➤ **Στόχος 12: Υπεύθυνη Παραγωγή και Κατανάλωση**

Ένας τουριστικός τομέας που υιοθετεί πρακτικές βιώσιμης κατανάλωσης και παραγωγής μπορεί να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην επιτάχυνση της παγκόσμιας στροφής προς την αειφορία. Για το σκοπό αυτό, όπως ορίζεται στον υπο-στόχο 12.b, είναι επιτακτική ανάγκη “να αναπτυχθούν και να εφαρμοστούν εργαλεία για την παρακολούθηση των επιπτώσεων της βιώσιμης ανάπτυξης για τον βιώσιμο τουρισμό που δημιουργεί θέσεις εργασίας, προωθεί τον τοπικό πολιτισμό και τα προϊόντα”.

➤ **Στόχος 13: Κλιματική Δράση**

Ο τουρισμός συμβάλλει στην κλιματική αλλαγή και επηρεάζεται από αυτήν. Συνεπώς, είναι προς το συμφέρον του τομέα να διαδραματίσει κυρίαρχο ρόλο στην παγκόσμια αντιμετώπισή της. Με τη μείωση της κατανάλωσης ενέργειας και τη στροφή σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας (ΑΠΕ), ιδίως στον τομέα των μεταφορών και των καταλυμάτων, ο τουρισμός μπορεί να συμβάλει στην αντιμετώπιση μιας από τις πιο πιεστικές προκλήσεις της εποχής μας.

➤ **Στόχος 14: Ζωή κάτω από το Νερό**

Ο παράκτιος και θαλάσσιος τουρισμός, τα μεγαλύτερα τμήματα του τουρισμού, ιδίως για τα μικρά αναπτυσσόμενα νησιωτικά κράτη (SIDS), βασίζονται σε υγιή θαλάσσια οικοσυστήματα. Η ανάπτυξη του τουρισμού πρέπει να αποτελεί μέρος της ολοκληρωμένης διαχείρισης των παράκτιων ζωνών, προκειμένου να συμβάλει στη διατήρηση και διαφύλαξη των εύθραυστων θαλάσσιων οικοσυστημάτων και να χρησιμεύσει ως όχημα για την προώθηση της γαλάζιας οικονομίας, σύμφωνα με τον Στόχο 14.7: “έως το 2030 να αυξηθούν τα οικονομικά οφέλη για τις μικρές και μικρές αναπτυσσόμενες νησιωτικές χώρες και τις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες από τη βιώσιμη χρήση των θαλάσσιων πόρων, μεταξύ άλλων μέσω της βιώσιμης διαχείρισης της αλιείας, της υδατοκαλλιέργειας και του τουρισμού”.

➤ **Στόχος 15: Η Ζωή στο Έδαφος**

Ο βιώσιμος τουρισμός μπορεί να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο, όχι μόνο στη διατήρηση και διαφύλαξη της βιοποικιλότητας, αλλά και στο σεβασμό των χερσαίων οικοσυστημάτων, χάρη στις προσπάθειές του για τη μείωση των αποβλήτων και της κατανάλωσης, τη διατήρηση της αυτοφυούς χλωρίδας και πανίδας και τις δραστηριότητες ευαισθητοποίησής του.

➤ **Στόχος 16: Ειρήνη και Δικαιοσύνη**

Ο τουρισμός περιστρέφεται γύρω από αμέτρητες συναντήσεις μεταξύ ανθρώπων με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο, έτσι μπορεί να προωθήσει την πολυπολιτισμική και διαθρησκευτική ανοχή και κατανόηση, θέτοντας τα θεμέλια για πιο ειρηνικές κοινωνίες.

➤ **Στόχος 17: Σύμπραξη για τους Στόχους**

Λόγω του διατομεακού χαρακτήρα του, ο τουρισμός έχει τη δυνατότητα να ενισχύσει τις συμπράξεις ιδιωτικού/δημόσιου τομέα και να εμπλέξει πολλαπλά ενδιαφερόμενα μέρη - διεθνή, εθνικά, περιφερειακά και τοπικά - ώστε να συνεργαστούν για την επίτευξη των SDG's και άλλων κοινών στόχων⁶.

⁶ Περισσότερες πληροφορίες για τις πολιτικές και τις στοχεύσεις της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης, διαθέσιμες στον ιστότοπο του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού (UNWTO): <https://www.unwto.org/tourism4sdgs>

4.3. Αρχές της Βιώσιμης Τουριστικής Ανάπτυξης

Οι βασικές αρχές που διέπουν την βιώσιμη ανάπτυξη του τουρισμού διατυπώθηκαν αρχικά στην συνδιάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για το περιβάλλον και την ανάπτυξη, που πραγματοποιήθηκε στο Ρίο της Βραζιλίας το 1992 και οριστικοποιήθηκαν στο παγκόσμιο συνέδριο στο Λανθαρότε της Ισπανίας το 1995, είναι ότι η τουριστική ανάπτυξη θα πρέπει να είναι φιλική προς το περιβάλλον στο παρόν και στο μέλλον καθώς και οικονομικά βιώσιμη και κοινωνικά δίκαιη για τις τοπικές κοινωνίες.

Στο πλαίσιο της βιώσιμης ανάπτυξης του τουρισμού **οι αρχές** που αναδύονται είναι οι κάτωθι:

1. Αναγνωρίζει όρια ανάπτυξης. Συνεπώς, εξισώνει οικονομικούς, κοινωνικούς, πολιτιστικούς και περιβαλλοντικούς στόχους, ενώ ταυτόχρονα συμβάλλει στην υπεύθυνη διαχείριση δημόσιων αγαθών και υπηρεσιών.
2. Παρέχει μακροχρόνιο όραμα, καθώς λαμβάνει υπόψη του τις ανάγκες του παρόντος αλλά και του μέλλοντος.
3. Δρα με γνώμονα την ισότητα και τη δικαιοσύνη. Βασικά στοιχεία του είναι το Cost/benefit analysis για όλους τους ενδιαφερόμενους καθώς και η ίση διανομή.
4. Εκπαιδεύει και καταρτίζει την τοπική κοινωνία, καθώς επιτρέπει στους ντόπιους να εμπλακούν στην διαχείριση και εμπλουτίζει τις δεξιότητές τους.
5. Εμπλέκει την τοπική κοινωνία στον σχεδιασμό, τον έλεγχο της ανάπτυξης, τη στρατηγική και την εφαρμογή αλλά και στη λήψη αποφάσεων.
6. Ενσωματώνει την τουριστική ανάπτυξη μέσα στο σχέδιο δράσης της τοπικής κοινωνίας λαμβανομένου υπόψη ότι το τουριστικό πλάνο οδηγεί και σε άλλες δράσεις, ενώ το γεγονός πως ο τουρισμός είναι μέρος ευρύτερου στόχου οδηγεί σε συνεργασία πολλών φορέων. Η ενεργός συμμετοχή του τουρισμού στη βιώσιμη ανάπτυξη προϋποθέτει κοινές δράσεις και συμμετοχή σε αυτές όλων των φορέων του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα και αποτελεσματικούς μηχανισμούς συντονισμού σε όλα τα επίπεδα (τοπικό, περιφερειακό, εθνικό κ.λπ.) (Fennell & Cooper, 2020).

Μέρος III

5. Η Τουριστική Ανάπτυξη στη Νότια Ευρώπη

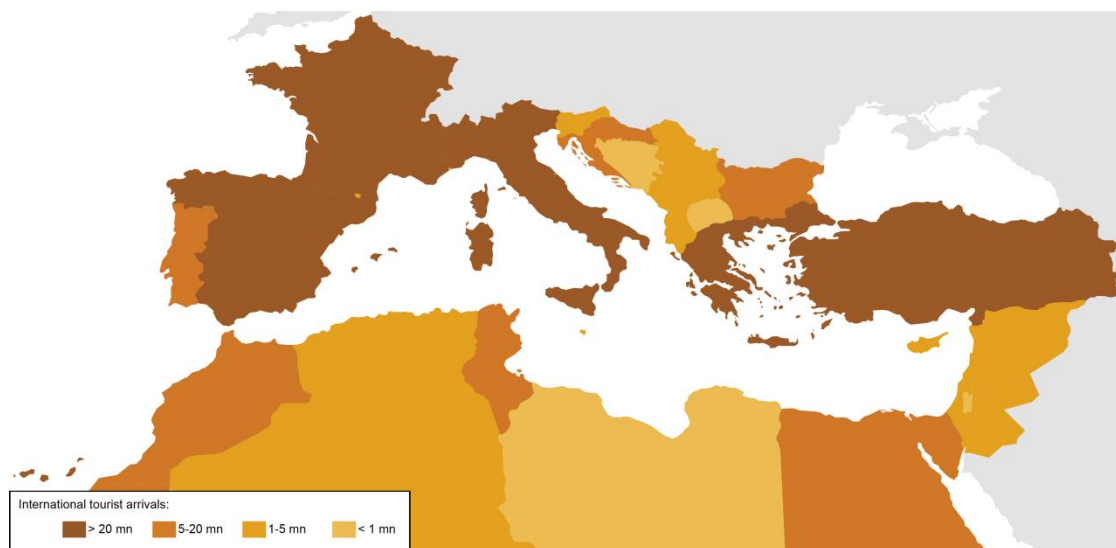
5.1. Κοινά γνωρίσματα και ιδιαιτερότητες

Η ευρύτερη περιοχή της Μεσογείου (δηλ. συμπεριλαμβανομένων των χωρών της ΕΕ) αποτελεί τον κορυφαίο τουριστικό προορισμό παγκοσμίως, αντιπροσωπεύοντας το 35% του συνόλου των διεθνών τουριστικών αφίξεων και το 30% των παγκόσμιων τουριστικών εσόδων. Ο μεσογειακός τουρισμός αντιπροσωπεύει επίσης το 13% των εξαγωγών των μεσογειακών χωρών και το 23% του τομέα των υπηρεσιών απασχολώντας εκατομμύρια ανθρώπων. Ωστόσο, ο μεσογειακός τουρισμός παραμένει ένας ανομοιογενής, ετερογενής και κατακερματισμένος τομέας (UNWTO) που επικεντρώνεται κυρίως στις παράκτιες περιοχές (WWF).

Το πιο διαδεδομένο μοντέλο τουριστικής ανάπτυξης που εφαρμόζεται στην περιοχή βασίζεται στις παραθαλάσσιες καλοκαιρινές διακοπές και στην επίτευξη ποσοτικών στόχων. Από τα συνολικά 46.000 χλμ. ακτογραμμής, τα 25.000 χλμ. είναι αστικοποιημένα, γεγονός που εκτιμάται ότι έχει ήδη ξεπεράσει την φέρουσα ικανότητα της περιοχής. Πάνω από 80% των τουριστών που επισκέπτονται τη Μεσόγειο προέρχονται από την Ευρώπη, κυρίως από βόρειες και δυτικές χώρες. Η Γερμανία είναι η μεγαλύτερη αγορά, ακολουθούμενη από το Ηνωμένο Βασίλειο, τη Γαλλία και την Ιταλία. Η Ισπανία, η Γαλλία, η Ιταλία και η Ελλάδα δέχονται σχεδόν το 80% των του μεσογειακού τουρισμού. Η Μεσόγειος δέχεται περίπου το ένα τρίτο του συνολικού του παγκόσμιου τουρισμού (CEPS).

Η βόρειες ακτές της Μεσογείου είναι ο κυριότερος τουριστικός πόλος έλξης. Κατά συνέπεια, ο κλάδος διαδραματίζει ζωτικό ρόλο στις οικονομίες της περιοχής, λειτουργώντας ως σημαντική πηγή οικονομικών πόρων, ανάπτυξης και απασχόλησης, ενώ παράλληλα συμβάλλει θετικά στο εξωτερικό ισοζύγιο πληρωμών των χωρών (Middleton, 1998).

Μεσογειακοί προορισμοί και διεθνείς τουριστικές αφίξεις

(Εικόνα 3)

Πηγή: World Tourism Organization (UNWTO)

5.2. Η περίπτωση της Ελλάδας

5.2.1. Ιστορική αναδρομή

Μετά το πέρας του Β'ΠΠ, καταγράφονται οι πρώτες συντονισμένες προσπάθειες προκειμένου να αναπτυχθεί ο τουριστικός τομέας στην Ελλάδα, με τους πρώτους ξένους τουρίστες να εμφανίζονται μαζικότερα κατά τη δεκαετία του 1950. Κατά τις δεκαετίες του 1960 και 1970, η Ελλάδα αποκτά έναν περισσότερο κοσμοπολίτικο χαρακτήρα και αναβαθμίζεται σε σχέση με άλλους τουριστικούς προορισμούς, υιοθετώντας ξένα πρότυπα και αναπτύσσοντας μεγάλης κλίμακας τουριστικές υποδομές. Παρατηρείται η πρώτη στροφή προς εναλλακτικές μορφές τουρισμού, με έμφαση κυρίως στον πολιτισμό και το πλούσιο φυσικό περιβάλλον, ενώ παράλληλα εκσυγχρονίζεται το θεσμικό πλαίσιο που αφορά την επιχειρηματικότητα στον τουριστικό κλάδο. Έπειτα, στη δεκαετία του 1980, διενεργούνται προγράμματα επιδοτούμενου κοινωνικού τουρισμού, ο οποίος προσέφερε τη δυνατότητα διακοπών σε περισσότερους ανθρώπους. Παράλληλα, συνεχίστηκαν οι κρατικές και ιδιωτικές επενδύσεις. Μέχρι και τα τέλη της δεκαετίας του 1990 η Ελλάδα είχε ήδη υιοθετήσει το πρότυπο του μαζικού τουρισμού το οποίο, ωστόσο, οδήγησε σε υπερ-εκμετάλλευση των τουριστικών πόρων (Βενετσανοπούλου, 2006).

Ο τουρισμός χρησιμοποιήθηκε ως εργαλείο οικονομικής πολιτικής με έμφαση τόσο στην αναδιανομή του εισοδήματος όσο και στην περιφερειακή εξισορρόπηση της ανάπτυξης. Με την έντονη δραστηριοποίηση όλο και μεγαλύτερου αριθμού ξένων επιχειρήσεων, κυρίως ξενοδοχειακών και μεγάλων tour operators, κατά την πρώτη δεκαετία του 2000, ο τουριστικός τομέας είχε καταστεί ένας στρατηγικός κλάδος για την οικονομική ανάπτυξη της χώρας (Dritsas, 2009).

Το τελικό τουριστικό προϊόν που προσφέρει σήμερα η Ελλάδα αποτελείται από τα μοναδικά αρχαιολογικά μνημεία και τους παραθαλάσσιους προορισμούς και τα νησιά. Όσο διαμορφώνονταν το μοντέλο αυτό, οι αφίξεις των διεθνών τουριστών αυξάνονταν γεωμετρικά, καταλήγοντας να καταλαμβάνουν έως και τριπλάσιο του μεγέθους του ελληνικού πληθυσμού κατά την τουρισκή περίοδο (Menegaki & Agiomirgianakis, 2019).

5.2.2. Το ελληνικό τουριστικό προϊόν

Η Ελλάδα αποτελεί ελκυστικό προορισμό ιδιαίτερα τους θερινούς μήνες λόγω των πλούσιων φυσικών της πόρων και του μεσογειακού της κλίματος. Διαθέτει παραλίες σχεδόν 15.000 χιλιομέτρων, 190.000 ακτές και 6.000 μεγάλα και μικρότερα νησιά. Οι επισκέπτες ανακαλύπτουν ποικίλες επιλογές σε τομείς όπως αυτός του θαλάσσιου και παράκτιου τουρισμού, οι γαλάζια νερά, τα πλούσια σε ιστορία και παραδόσεις τοπία και η περίφημη ελληνική φιλοξενία είναι στοιχεία που συγκροτούν την ελληνική τουριστική ταυτότητα. Η Ελλάδα προσελκύει επισκέπτες υψηλού μορφωτικού επιπέδου με πιο εκλεπτυσμένες απαιτήσεις.

Κεντρικός πυλώνας της προώθησης της χώρας μας προς το εξωτερικό τα προηγούμενα χρόνια αποτέλεσε το τρίπτυχο sun - sand - sea. Η εξάρτηση του ελληνικού τουρισμού από το μεσογειακό κλίμα και τις εύκρατες καιρικές συνθήκες συνοδεύεται από υψηλή γεωγραφική συγκέντρωση, αλλά και τρωτότητα εν όψει των συνεπειών της κλιματικής αλλαγής. Βασικό κίνητρο του μέσου ταξιδιώτη προς την Ελλάδα είναι η αναψυχή και η ξεκούραση, χωρίς ωστόσο να ακυρώνεται η πολιτιστική διάσταση των τουριστικών κινήτρων προς τη χώρα μας. (Τσάρτας et.al., 2010).

Αξιολογώντας το υφιστάμενο τουριστικό μοντέλο και την ανάγκη ανάπτυξης νέων, εναλλακτικών μορφών τουρισμού, προκύπτουν οι παρακάτω βασικές του αδυναμίες:

1. υψηλή εποχικότητα και υψηλή γεωγραφική πυκνότητα στις περιόδους αιχμής
2. έλλειψη θεματικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού
3. υποβάθμιση των τουριστικών πόρων

Ως εκ τούτου, η χώρα μας επιδιώκει τη διαμόρφωση νέων στρατηγικών στον τομέα του τουρισμού, προκειμένου να απαγκιστρωθεί από το μαζικό τουρισμό και να ξανασυστηθεί ως βιώσιμος διεθνής τουριστικός προορισμός αναπτύσσοντας εναλλακτικές δραστηριότητες και παρατείνοντας την τουριστική περίοδο (Christou, 2012).

5.2.3. Η συμβολή του τουρισμού στην ελληνική οικονομία

Η συμμετοχή του τουρισμού στο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (Α.Ε.Π) είναι σταθερά πάνω από 15% και, κατά περιόδους, ξεπέρασε το 20%. Τα τελευταία περίπου 40 χρόνια ο τουρισμός αποτελεί για την Ελλάδα έναν από τους σημαντικότερους παράγοντες ανάπτυξης δημιουργίας εισοδήματος και απασχόλησης. Αξίζει να σημειώσουμε ότι 1 στους 5 κατοίκους της Ελλάδας απασχολείται άμεσα ή έμμεσα λόγω του τουριστικού τομέα. Επιπλέον η τουριστική κατανάλωση επηρεάζει το 60% των κλάδων της ελληνικής οικονομίας, με κάθε ευρώ που καταναλώνεται

στον τουρισμό να δημιουργεί υπερδιπλάσια δευτερογενή κατανάλωση στην υπόλοιπη οικονομία. (ΙΝΣΕΤΕ, 2019).

5.2.4. Οι υποδομές στην Ελλάδα που συμβάλλουν στην ανάπτυξη του τουρισμού

- ✓ Οι Ολυμπιακοί Αγώνες του 2004 αποτέλεσαν σημαντικό έναυσμα για την ανάπτυξη υποδομών
- ✓ Τα 40 αεροδρόμια της Ελλάδας, εκ των οποίων τα 15 είναι διεθνή, αναβαθμίζονται για να εξυπηρετήσουν τους επισκέπτες. Ο Διεθνής Αερολιμένας Αθηνών κατατάσσεται ανάμεσα στα καλύτερα αεροδρόμια παγκοσμίως
- ✓ Το εθνικό οδικό σύστημα διατρέχει όλη την έκταση της χώρας με ένα ενιαίο και άρτια σχεδιασμένο δίκτυο
- ✓ Το μετρό της Αθήνας συνέβαλε σημαντικά στη βελτίωση των αστικών μεταφορών, επεκτείνει τις γραμμές του καθώς και το ωράριο λειτουργίας του, προκειμένου να εξυπηρετεί όσο το δυνατόν καλύτερα τους κατοίκους αλλά και τους επισκέπτες της πρωτεύουσας
- ✓ Το ανεπτυγμένο δίκτυο των ταχύπλοων πλοίων και υδροπλάνων συμπληρώνει τη μεταφορική υποδομή της χώρας

5.2.5. Βιώσιμος Θαλάσσιος Τουρισμός στην Ελλάδα

Ο παράκτιος και ο θαλάσσιος τουρισμός είναι οι σημαντικότερες μορφές τουρισμού στη χώρα μας και έχει άμεση αλληλεξάρτηση με τη διατήρηση υγιών θαλάσσιων οικοσυστημάτων. Για τον λόγο αυτό, ο κλάδος αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της Ολοκληρωμένης Διαχείρισης των Παράκτιων Ζωνών⁷, προκειμένου να συμβάλει αποτελεσματικά στη διατήρηση και στην ορθή διαχείριση της κατά κανόνα εύθραυστης θαλάσσιας βιοποικιλότητας.

Οι πρώτες νομοθετικές ρυθμίσεις, χρονολογούνται στη δεκαετία του 1980 και αφορούσαν στην προστασία χερσαίου και θαλάσσιου περιβάλλοντος σε περιοχές τουριστικής ανάπτυξης. Στο Σχέδιο Τομεακού Προγράμματος Ανάπτυξης Τουρισμού 2021-2025⁸ καταγράφονται στρατηγικές επιλογές για τον βιώσιμο θαλάσσιο τουρισμό, στοχεύοντας στην άμβλυση των αδυναμιών και στην αντιμετώπιση των απειλών (Υπουργείο Τουρισμού, 2021).

⁷ http://www.moa.gov.cy/moa/environment/environmentnew.nsf/page11_gr/page11_gr?OpenDocument

⁸ <https://mintour.gov.gr/wp-content/uploads/2021/05/tomeako-programma-anaptyksis-tourismou-2021-2025.pdf>

Η πρωτοβουλία Εθνικό Σύμφωνο για τον Βιώσιμο Τουρισμό 2021-2030 (Συμβίω T21-30) εγκρίθηκε στα πλαίσια της Στρατηγικής της ΕΕ για βιώσιμο τουρισμό, αποσκοπεί στην ανάπτυξη ρυθμιστικού και νομοθετικού πλαισίου για τη βελτίωση της ποιότητας και την προώθηση του τουριστικού προϊόντος, στη βάση της προσβασιμότητας, διασυνδεσιμότητας, και συνεργατικής διακυβέρνησης μέσω ιδιωτικών και δημόσιων υποδομών αλλά και εκπαίδευσης και κατάρτισης ανθρωπίνου δυναμικού (ΦΕΚ4268, 2020).

5.2.6. Εθνικό Σχέδιο Ανάκαμψης «Ελλάδα 2.0» και Τουρισμός

Το Εθνικό Σχέδιο Ανάκαμψης «Ελλάδα 2.0», που εγκρίθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, περιλαμβάνει δράσεις που στοχεύουν να αναβαθμίσουν το τουριστικό προϊόν της χώρας υπό το φως της παγκόσμιας κρίσης που προκάλεσε η πανδημία του Covid-19, αλλά και της τρέχουσας ενεργειακής κρίσης εξαιτίας του ρώσο-ουκρανικού πολέμου.

Στοχεύει στη διαφοροποίηση του ελληνικού τουριστικού χαρτοφυλακίου, τη μείωση της εποχικότητας και την αύξηση των εσόδων, στο επίκεντρο των παρεμβάσεων τίθεται η προώθηση θεματικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού, όπως ο ορεινός τουρισμός, ο τουρισμός υγείας και ευεξίας, αλλά και ο αγροτουρισμός.

Ο Άξονας 4.6 του Σχεδίου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας θέτει το πλαίσιο για την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και της ανθεκτικότητας κρίσιμων κλάδων για την εθνική οικονομία, μεταξύ των οποίων και ο τουρισμός. Αναλυτικά, ο συγκεκριμένος άξονας προβλέπει επενδύσεις με προϋπολογισμό περί τα 800 εκατομμύρια ευρώ για την τουριστική ανάπτυξη, την βελτίωση των δεξιοτήτων και την κατάρτιση των εργαζομένων, την αναβάθμιση περιφερειακών αεροδρομίων, λιμένων και οδικών δικτύων.

Μέσα από τον επενδυτικό χάρτη του σχεδίου επιχειρείται παράλληλα η σύνδεση του τουρισμού με τον πολιτισμό, τομέας στον οποίο η Ελλάδα έχει ανταγωνιστικό πλεονέκτημα και ο οποίος επίσης υπέστη βαρύ πλήγμα από την πανδημία (με προϋπολογισμό περίπου 100 εκατομμύρια ευρώ).

Τέλος, περιλαμβάνονται δράσεις με έμμεσο αντίκτυπο στην προώθηση της τουριστικής ανάπτυξης που αφορούν σε άλλους δύο πυλώνες:

- ✓ της «πράσινης» μετάβασης
- ✓ της ψηφιακής μετάβασης⁹

⁹ Όλες οι παραπάνω πληροφορίες αντλήθηκαν από τον επίσημο ιστότοπο του Εθνικού Σχεδίου Ανάκαμψης «Ελλάδα 2.0»: <https://greece20.gov.gr/>

5.3. Η περίπτωση της Ισπανίας

5.3.1. Το ισπανικό τουριστικό προϊόν

Η Ισπανία αποτελεί τον δεύτερο δημοφιλέστερο προορισμό παγκοσμίως, μετά τη Γαλλία. Η γεωγραφία της χώρας έχει επιτρέψει την ανάπτυξη όλων των μορφών τουρισμού, τόσο διαθέτοντας το μοντέλο sun - sand - sea στα νησιά και το νότο όσο και σε φυσικά τοπία και βουνά στο βόρειο τμήμα της χώρας καθώς και ιστορικά και σύγχρονα στοιχεία σε Μαδρίτη και Βαρκελώνη. Το κράτος έχει αξιοποιήσει πλήρως όλα τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της χώρας και έχει εξασφαλίσει τις ανάλογες υποδομές (μουσεία, οργανωμένες παραλίες κ.α.) προκειμένου να καλύψει την τουριστική ζήτηση.

Σήμερα, ο μαζικός και έντονα εποχιακός τουρισμός δείχνει να έχει φτάσει σε επίπεδα κορεσμού στην Ισπανία, με το ενδιαφέρον να στρέφεται σε άλλους φθηνότερους προορισμούς, μεταξύ άλλων και στη χώρα μας, με παρόμοια γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά κλιματικές συνθήκες. Η ασφάλεια όμως που παρέχει η Ισπανία, ιδιαίτερα σε αντιδιαστολή με την Αίγυπτο και την Τουρκία, αποτελεί σημαντικό πλεονέκτημα για αρκετούς ταξιδιώτες.

5.3.2. Η οικονομική σημασία του ισπανικού τουρισμού

Τα συνολικά έσοδα που προκύπτουν από τον ισπανικό τουρισμό είναι τα δεύτερα μεγαλύτερα διεθνώς. Συγκεκριμένα, ο τουρισμός αποτελεί τον αποδοτικότερο κλάδο της ισπανικής οικονομίας και ισοδυναμεί με το 12,3% του ΑΕΠ. Συνακόλουθα, ζωτικής σημασίας είναι η συνεισφορά του στην αγορά εργασίας, καθώς απασχολεί περισσότερους από 2,6 εκατομμύρια εργαζομένους, ενώ το 13,3% των εργαζομένων όλης της χώρας απασχολούνται εξαιτίας του τουρισμού, με το ποσοστό αυτό να φτάνει στο 29,9% και 27,8% στις Κανάριες και τις Βαλεαρίδες Νήσους αντίστοιχα (INE, 2020).

Ωστόσο, είναι ευρύ το χάσμα μεταξύ της παρεχόμενης κατάρτισης και των απαιτούμενων ικανοτήτων στον κλάδο. Προκειμένου η οικονομία να επωφεληθεί με τον βέλτιστο δυνατό τρόπο από τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, είναι αναγκαίες οι επενδύσεις στην εκπαίδευση και κατάρτιση γύρω από τα τουριστικά επαγγέλματα και τις ανάγκες της αγοράς και η ενίσχυση των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων (ΜΜΕ) που δραστηριοποιούνται στον κλάδο.

5.3.3. Οι υποδομές στην Ισπανία που συμβάλλουν στην ανάπτυξη του τουρισμού

- ✓ Η Ισπανία διαθέτει το δεύτερο μεγαλύτερο δίκτυο σιδηροδρομικών γραμμών υψηλών ταχυτήτων παγκοσμίως
- ✓ Ανεπτυγμένο οδικό δίκτυο
- ✓ Σαράντα έξι αεροδρόμια

Το αεροδρόμιο Adolfo Suárez Madrid-Barajas που βρίσκεται στην πρωτεύουσα της Μαδρίτης, είναι και το πιο πολυσύχναστο της Ισπανίας με τους ταξιδιώτες να ξεπερνούν τα 57,8 εκατομμύρια ετησίως. Μέσω του Barcelona -El Prat της Βαρκελώνης, ταξιδεύουν ετησίως 50,17 εκατομμύρια (AENA, 2018).

5.3.4. Κλιματική Αλλαγή και Ενεργειακή Κρίση

Καμία άλλη χώρα της Ευρώπης δεν αντιμετωπίζει τόσο έντονα τις συνέπειες από την κλιματική αλλαγή, όσο η Ισπανία. Η άνοδος της στάθμης της θάλασσας απειλεί παραθαλάσσια θέρετρα, παραλίες και καλλιεργήσιμες εκτάσεις (Miller, 2019).

Τα θέματα ενέργειας συνδέονται άμεσα και με τον τουρισμό, δεδομένου ότι θεωρείται ο τομέας με τη μεγαλύτερη κατανάλωση ενέργειας στην Ισπανία. Έχει κατηγορηθεί πολλές φορές για σπατάλες όχι μόνο ηλεκτρικού ρεύματος αλλά και υδάτινων πόρων. Σήμερα, υπό το φώς της κλιματικής αλλαγής και της ενεργειακής κρίσης, η ισπανική κυβέρνηση έχει επιβάλει στα ξενοδοχεία, τα αεροδρόμια, τα καταστήματα και σε άλλες επιχειρήσεις να διατηρούν τους θερμοστάτες τους σε ορισμένα ελάχιστα επίπεδα. Μέχρι τον Οκτώβριο του 2023, τα ξενοδοχεία δεν μπορούν να ψύχουν τα δωμάτια κατά τη θερινή περίοδο κάτω από τους 27 βαθμούς Κελσίου ή να θερμαίνουν τα δωμάτια το χειμώνα πάνω από τους 19 βαθμούς Κελσίου.

Τέλος, η προσπάθεια των πολιτικών της Ισπανίας για μετριασμό της ενεργειακής κρίσης είναι αξιοσημείωτη καθώς η χώρα δεν εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό, σε αντίθεση με άλλα ευρωπαϊκά κράτη, από γεννήτριες που λειτουργούν με φυσικό αέριο για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας ή θερμότητας (O'Neill, 2022).

5.4. Τουρισμός και βιώσιμη ανάπτυξη στην Ιταλία

5.4.1. Ιστορική εξέλιξη

Η Ιταλία αποτελεί διεθνή τουριστικό πόλο έλξης εδώ και αιώνες, καθώς οι πρώτοι που την επισκέφθηκαν με αυτό τον σκοπό, ήταν οι αριστοκράτες του Grand Tour. Εξ'αρχής, δημοφιλείς επιλογές αποτέλεσαν νησιά, όπως το Κάπρι και η Ρώμη, ως πρωτεύουσα της ισχυρής σε επιρροή Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας.

Η μεγαλύτερη ύφεση που αντιμετώπισε ο ιταλικός τουρισμός ξεκίνησε από το 1929 περίπου και διήρκησε μέχρι μετά τον Β'ΠΠ. Από τα τέλη της δεκαετίας του 1970 μέχρι και τις αρχές της δεκαετίας του 1980, οι οικονομικές κρίσεις και η πολιτική αστάθεια οδήγησαν σε μια αξιοσημείωτη πτώση στην ιταλική τουριστική βιομηχανία. Ωστόσο, από τα τέλη της δεκαετίας του 1980 και τις αρχές της δεκαετίας του 1990, ο τουρισμός γνώρισε κατακόρυφη μεταστροφή στη δημοτικότητά της, με μητροπόλεις όπως το Μιλάνο να παρουσιάζονται ως οι πιο δημοφιλείς προορισμοί. Όσον αφορά στα τελευταία χρόνια, οι μεγάλες πόλεις της Ιταλίας αλλά και η επαρχία καταγράφουν ανοδικούς ρυθμούς και μεγάλο μέρος της τοπικής και εθνικής οικονομίας στηρίζεται σε αυτόν.

5.4.2. Οι υποδομές στην Ιταλία που συμβάλλουν στην ανάπτυξη του τουρισμού

- ✓ Όσον αφορά το εθνικό οδικό δίκτυο, στην Ιταλία υπάρχουν 668.721 χιλιόμετρα λειτουργικών δρόμων, συμπεριλαμβανομένων 6.487 χιλιομέτρων αυτοκινητόδρομων, που ανήκουν στο κράτος αλλά τους διαχειρίζεται ιδιωτικά η Atlantia.
- ✓ Ο εθνικός σιδηρόδρομος παρέχει εξελιγμένη σιδηροδρομική υπηρεσία υψηλής ταχύτητας που συνδέει τις μεγάλες πόλεις. Είναι αρκετά εκτεταμένος, ιδίως στο βορρά, συνολικού μήκους 16.862 χιλιομέτρων, εκ των οποίων το 69% είναι ηλεκτροκίνητο και λειτουργεί από την κρατική Ferrovie dello Stato, ενώ τις σιδηροδρομικές γραμμές και τις υποδομές τις διαχειρίζεται η Rete Ferroviaria Italiana. Παράλληλα, λειτουργεί ένας σημαντικός αριθμός ιδιωτικών σιδηροδρόμων που παρέχουν κυρίως υπηρεσίες προαστιακού τύπου.
- ✓ Υπάρχουν περίπου 130 αεροδρόμια στην Ιταλία, εκ των οποίων τα 99 διαθέτουν ασφαλτοστρωμένους διαδρόμους και 43 μεγάλα θαλάσσια λιμάνια, συμπεριλαμβανομένου του λιμανιού της Γένοβας, του μεγαλύτερου της χώρας και του τρίτου πιο πολυσύχναστου σε χωρητικότητα φορτίου στη Μεσόγειο Θάλασσα.

- ✓ Το εθνικό δίκτυο εσωτερικών πλωτών οδών περιλαμβάνει 1.477 χιλιόμετρα πλωτών ποταμών και καναλιών (Istat, 2013).

5.4.3. Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη

Παραδοσιακά, ο τουρισμός στην Ιταλία βασιζόταν κυρίως στην επίσκεψη στις μεγάλες πόλεις γεμάτες με ιστορία, τέχνη και αρχιτεκτονική. Οι ναοί, τα μουσεία και τα μνημεία παραμένουν τα κύρια αξιοθέατα της Ιταλίας, αλλά οι τουριστικές υπηρεσίες αρχίζουν να αξιοποιούν τα οφέλη των εκτεταμένων φυσικών περιοχών και των αγροτικών τοποθεσιών της Ιταλίας.

Σήμερα, ο οικοτουρισμός και ο τουρισμός υπαίθρου είναι πολύ σημαντικές δραστηριότητες για πληθώρα περιοχών της ενδοχώρας, επιτρέποντας στις τοπικές κοινωνίες να παράγουν σημαντικό εισόδημα και να διατηρούν την αγροτική οικονομία, προωθώντας τα τοπικά προϊόντα και δημιουργώντας εναλλακτικές μορφές τουριστικής ανάπτυξης, βασιζόμενες σε αυτά, όπως ο οινοτουρισμός ή ο γαστρονομικός τουρισμός, καθώς η ιταλική κουζίνα θεωρείται ίσως η πιο γευστική παγκοσμίως. Η αγροτουριστική εικόνα γίνεται ολοένα και πιο επικρατούσα και προσφέρει καταλύματα γύρω από φυσικά καταφύγια. (Mileti et. Al., 2022).

Ωστόσο, ο βιώσιμος τουρισμός χρήζει αναλυτικότερου σχεδιασμού και πολιτικής βούλησης. Οι περιβαλλοντολόγοι επικεντρώνονται στον τοπικό περιβαλλοντικό βιώσιμο τουρισμό της Ιταλίας, όπως οι ταξιδιωτικές δραστηριότητες και οι μεταφορές. Οι ιταλικές επαρχίες μπορούν να αναπτύξουν μια ακολουθία ανάπτυξης για τις υποψήφιες περιοχές ώστε να ενσωματώσουν επιτυχώς τη συνιστώσα της βιωσιμότητας. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι υπάρχουν πολύ καλές προδιαγραφές, αλλά ακόμη είναι ελλειπές το πλαίσιο. Βασικές στοχεύσεις των πολιτικών βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης στην Ιταλία, αποτελούν:

- ✓ Συμβολή στην ανάπτυξη της ιταλικής οικονομίας και δημιουργία ευκαιριών απασχόλησης
- ✓ Διατήρηση των τοπικών εθίμων και παραδόσεων
- ✓ Συμβολή στη βελτίωση των υποδομών
- ✓ Προώθηση της εθνικής ασφάλειας
- ✓ Περιφερειακή ενδυνάμωση για την προώθηση της τοπικής ταυτότητας (D'Arco et.al., 2021).

5.5. Καλά Παραδείγματα Ανάπτυξης του Βιώσιμου Τουριστικού Μοντέλου

5.5.1. Αθλητικός τουρισμός και τουρισμός περιπέτειας στο Ζαγόρι

Στο βορειοδυτικό τμήμα της χώρας μας βρίσκεται η ορεινή περιοχή του Ζαγορίου που χαρακτηρίζεται από έντονη πολιτιστική κληρονομιά, πλούσια φυσική ομορφιά και σπάνια βιοποικιλότητα, γεγονός που έχει συντελέσει ώστε μεγάλο μέρος της περιοχής¹⁰ να συμπεριλαμβάνεται στο δίκτυο προστατευόμενων περιοχών Natura. Όλα τα ιδιαίτερα στοιχεία του Ζαγορίου έχουν ως αποτέλεσμα, την προσέλκυση μεγάλου αριθμού επισκεπτών ετησίως.

Οι τοπικές αρχές μαζί με τους πολίτες, εκμεταλλευόμενοι τα χαρακτηριστικά της περιοχής και το τουριστικό ενδιαφέρον, ανέπτυξαν ένα σύνολο εναλλακτικών μορφών τουρισμού, κυρίως τον αθλητικό τουρισμό και το τουρισμό περιπέτειας (Δουλκέρη, 2021).

Στη περιοχή συναντάμε περίπου 30 πεζοπορικές διαδρομές, οι οποίες συνδέονται μεταξύ τους και διατρέχουν όλη την περιοχή. Πολλές από τις διαδρομές αποτελούν ιστορικά μονοπάτια, τα οποία για αιώνες συνέδεαν τα χωριά και βοηθούσαν στη μετακίνηση ανθρώπων και αγαθών. Κατά μήκος τους βρίσκονται καταφύγια, τα οποία φιλοξενούν επισκέπτες σε όλη τη διάρκεια του έτους. Οι διαδρομές περνούν μέσα από αλπικά τοπία, πυκνά δάση και πέτρινες γέφυρες, καταλήγοντας στις κορυφές επιβλητικών βουνών.

(Εικόνα 4)

Πηγή: <https://www.epiruspost.gr/>

¹⁰ Αφορά στο Εθνικό Πάρκο Βόρειας Πίνδου και στους Εθνικούς Δρυμούς Πίνδου και Βίκου-Αώου.

Μια ακόμη δραστηριότητα, η οποία προσελκύει τουρίστες είναι η διάσχιση ποταμών. Τα ποτάμια Βοϊδομάτης και Αωός, χάρη στη φυσική ροή τους ανάμεσα από τις πλαγιές και τα φαράγγια επιτρέπουν δραστηριότητες rafting και canyoning. Τις διαδρομές μπορεί να διασχίσει κανείς μόνος του ή και με τη βοήθεια οδηγών από τις τοπικές επιχειρήσεις με οργανωμένες εκδρομές.

Τέλος, πρόσφατα, στην ευρύτερη περιοχή έχει αναπτυχθεί αρκετά ο αθλητικός τουρισμός. Κατά τη διάρκεια του έτους πραγματοποιούνται περισσότεροι από 10 αγώνες ορεινού τρεξίματος και ορεινής ποδηλασίας, με τη συμμετοχή χιλιάδων αθλητών. Οι αγώνες εκτός από το αθλητικό κομμάτι, έχουν ως αποτέλεσμα την ανάδειξη της περιοχής και την επαφή με τη φύση, επιφέροντας ταυτόχρονα σημαντικά έσοδα στη περιοχή¹¹.

¹¹ <https://www.visitgreece.gr/mainland/epirus/zagori/>

5.5.2. Τουρισμός περιπέτειας στο πάρκο Sierra Espuna

Το πάρκο Sierra Espuna¹² βρίσκεται κοντά στις μεσογειακές ακτές της Ισπανίας και αποτελεί ένα επιτυχημένο παράδειγμα ανάπτυξης εναλλακτικού τουρισμού. Βασικός στόχος αυτού του εγχειρήματος είναι η ανάπτυξη ενός βιώσιμου τουριστικού μοντέλου, το οποίο θα διασφαλίζει την προστασία του ιδιαίτερου φυσικού περιβάλλοντος της περιοχής. Το έργο πραγματοποιήθηκε από τις τοπικές αρχές σε συνεργασία με τους επιχειρηματίες, τον τοπικό τουριστικό σύλλογο “Españaturistica” και το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ). Η πρωταρχική ιδέα αφορούσε στη δημιουργία ενός ποδηλατόδρομου. Το 2015 παραδόθηκε μια βιώσιμη ποδηλατική διαδρομή 146 χιλιομέτρων, που ονομάζεται Esrubike5.

Η διαδρομή διασχίζει τη προστατευόμενη περιοχή, η οποία βρίσκεται εντός του πάρκου, έχοντας χαμηλό περιβαλλοντικό κόστος. Σήμερα, η περιοχή της Sierra Espuna περιλαμβάνεται στον Ευρωπαϊκό Χάρτη βιώσιμου τουρισμού, καθώς έχει συντελέσει στην περιβαλλοντική προστασία της περιοχής, στην τοπική οικονομική ανάπτυξη και στην ευαισθητοποίηση της τοπικής κοινωνίας. Από την λειτουργία αυτού του έργου, οι τοπικές επιχειρήσεις έχουν αυξήσει τα κέρδη τους κατά 10%, ενώ παρατηρούνται αναδυόμενες επενδυτικές ευκαιρίες σε τομείς του οικότουρισμού όπως η αναρρίχηση και η πεζοπορία (Esputr) (European Network for Rural Development, 2014).

(Εικόνα 5)

Πηγή: <https://www.sidetracked.com/sierra-espuna/>

¹² <https://www.spain.info/en/nature/sierra-espuna-regional-park/>

5.5.3. Το πρόγραμμα πράσινου τουρισμού Cinque Terre

Ένα αξιοσημείωτο παράδειγμα πράσινου τουρισμού στην Ιταλία εντοπίζεται στον παγκοσμίως διάσημο τουριστικό προορισμό του Cinque Terre¹³ στη Λιγουρία. Το πρόγραμμα Cinque Terre αποτελεί μια βιώσιμη πρωτοβουλία όπου ο τουρίστας επισκέπτεται την γραφική τοποθεσία με σκοπό να ενημερωθεί για τον αντίκτυπο της τουριστικής ανάπτυξης στις μικρές πόλεις. Συμπεριλαμβάνονται δραστηριότητες όπου ο επισκέπτης συνεργάζεται με τους ντόπιους στο χτίσιμο πέτρινων τοίχων, ώστε να διατηρηθεί η γραφικότητα του τοπίου.

Προχωρώντας προς τα βόρεια του νομού, στην περιοχή του Πεδεμοντίου, συναντάει κανείς μία διαφορετική και πιο πολυτελή προσέγγιση του βιώσιμου τουρισμού που εστιάζει στη διάδοση μιας κουλτούρας “αργής τροφής” σε αντίθεση με το fast-food, προστατεύοντας την παραδοσιακή και τοπική κουζίνα, ενώ εργάζονται με τοπικούς παρόχους και επιχειρήσεις. Μία παρόμοια πρωτοβουλία συναντάται και στο άλλο γεωγραφικό άκρο της Ιταλίας, στη Σικελία. Σύμφωνα με τους Hogg S. & Brewer S., (2010), υπάρχει αναγέννηση οικολογικού και βιώσιμου τουρισμού στη Σικελία, καθώς στην ίδια περιοχή διενεργούνται πολλές πρωτοβουλίες, αφιερωμένες στην προστασία της θαλάσσιας ζωής και των παραδοσιακών τοπικών μεθόδων καλλιέργειας της γης.

(Εικόνα 6)

Πηγή: <https://www.escape.com.au/travel-advice/>

¹³ <https://www.cinqueterre.eu.com/en/>

6. Πολιτικές και Εργαλεία Προώθησης της Βιώσιμης Ανάπτυξης στον Τουρισμό

6.1. Πολιτικές της ΕΕ με στόχευση στην περιοχή της Μεσογείου

Η ανταγωνιστικότητα της ευρωπαϊκής τουριστικής βιομηχανίας συνδέεται άρρηκτα με τη βιωσιμότητά και τα όργανα της ΕΕ εργάζονται σε διάφορες πρωτοβουλίες στον τομέα αυτό. Η Ατζέντα της ΕΕ για την βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη προσανατολίζεται στις εξής αρχές (European Commission, 2007):

- ✓ ολιστική, ολοκληρωμένη προσέγγιση
- ✓ μακροπρόθεσμος σχεδιασμός
- ✓ υιοθέτηση κατάλληλου ρυθμού ανάπτυξης
- ✓ συμμετοχή όλων των ενδιαφερομένων
- ✓ χρήση της καλύτερης διαθέσιμης γνώσης
- ✓ ελαχιστοποίηση και διαχείριση των κινδύνων
- ✓ αντανάκλαση των επιπτώσεων στο κόστος
- ✓ καθορισμός και σεβασμός των ορίων
- ✓ συνεχής παρακολούθηση

Παρακάτω αναφέρονται ενδεικτικά κάποια προγράμματα που εκπονούνται από τα όργανα της ΕΕ και στοχεύουν στην επίτευξη της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης:

- ✓ Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, στο πλαίσιο της Ατζέντας για έναν Αειφόρο και Ανταγωνιστικό Ευρωπαϊκό Τουρισμό, ξεκίνησε από το 2007 το πρόγραμμα “EDEN – Ευρωπαϊκοί Προορισμοί Αριστείας”¹⁴, σε συνδιασμό με το πρόγραμμα “Calypso”, με στόχο την ανάδειξη νέων αναδυόμενων τουριστικών προορισμών, μη παραδοσιακών και μη

¹⁴ Περισσότερες πληροφορίες διαθέσιμες στο: https://single-market-economy.ec.europa.eu/sectors/tourism/eden_en

ανεπτυγμένων που βαδίζουν σύμφωνα με τις αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης, υποστηρίζοντας με αυτό τον τρόπο την αποποίηση του εποχικού χαρακτήρα τους και την προσαρμογή τους στην κλιματική αλλαγή. Έτσι, οι παράκτιες περιοχές θα γίνουν πιο ελκυστικές και θα μπορέσουν να ξεπεράσουν το ίσως παρωχημένο πλέον μοντέλο που στηρίζεται στο τρίπτυχο “ήλιος-άμμος-θάλασσα”. Σήμερα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προκηρύσσει τον διαγωνισμό “Ευρωπαϊκός Προορισμός Αριστείας” (European Destination of Excellence - EDEN) 2023. Η πρωτοβουλία αυτή θα επιβραβεύσει τα καλύτερα επιτεύγματα στον τομέα του βιώσιμου τουρισμού και των πρακτικών πράσινης μετάβασης υπό το πρίσμα της κλιματικής ανθεκτικότητας (European Commission, 2022).

- ✓ Για πολλές ευρωπαϊκές αγροτικές περιοχές, τα προγράμματα αγροτικής ανάπτυξης, που βασίζονται στην προσέγγιση LEADER/CLLD¹⁵, αποτελούν την κύρια πολιτική για την προώθηση του τουρισμού. Πέρα από πρόγραμμα αγροτικής ανάπτυξης, το LEADER αποτελεί ιδανική μέθοδο για την αντιμετώπιση ορισμένων από τις προκλήσεις που συνεπάγεται η ανάπτυξη του αγροτικού τουρισμού, όπως η ενσωμάτωση της τουριστικής προσφοράς μέσω οργανισμών δημόσιου και ιδιωτικού τομέα ή ο συντονισμός πολυεπίπεδων πολιτικών.
- ✓ Το οικολογικό σήμα της ΕΕ και το EMAS¹⁶ είναι ένα εθελοντικό εργαλείο, διαθέσιμο σε υπηρεσίες τουριστικών καταλυμάτων που επιθυμούν να αποδείξουν και να προωθήσουν την περιβαλλοντική τους αριστεία. Για τα τουριστικά καταλύματα και τις υπηρεσίες κάμπινγκ έχουν αναπτυχθεί ειδικά κριτήρια για το οικολογικό σήμα της ΕΕ. Η καταχώριση επιτρέπει στους φορείς του τουριστικού τομέα να βελτιώσουν τις περιβαλλοντικές τους επιδόσεις και να προωθήσουν την ποιότητα των υπηρεσιών τους. Το έγγραφο EMAS για τις βέλτιστες πρακτικές περιβαλλοντικής διαχείρισης μπορεί να τους καθοδηγήσει σε αυτή τη διαδικασία.
- ✓ Το Ευρωπαϊκό Σύστημα Δεικτών Τουρισμού (ETIS)¹⁷: Καθώς οι τουριστικοί προορισμοί καλούνται όλο και περισσότερο να μετρήσουν τις επιδόσεις τους σε σχέση με τη βιωσιμότητα, η Επιτροπή ανέπτυξε ένα Ευρωπαϊκό Σύστημα Δεικτών Τουρισμού ως απλή μέθοδο μέτρησης των επιδόσεων (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2014).

¹⁵ Περισσότερες πληροφορίες διαθέσιμες στο: https://enrd.ec.europa.eu/leader-clld_en

¹⁶ https://europa.eu/youreurope/business/product-requirements/labels-markings/ecolabel/index_el.htm

¹⁷ <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/6f6546d4-a9a9-458d-8878-b7232e3a6b78/language-el/format-PDF>

- ✓ Στρατηγική της ΕΕ για τον Βιώσιμο Τουρισμό: Με το Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 25ης Μαρτίου 2021 σχετικά με τη θέσπιση στρατηγικής της ΕΕ για βιώσιμο τουρισμό (2020/2038(INI))¹⁸, η ΕΕ εγκαινιάζει μία νέα περίοδο για τη βιώσιμη τουριστική διακυβέρνηση με βασικούς άξονες: την ανάκαμψη του ευρωπαϊκού τουρισμού από την κρίση της πανδημίας του Covid-19, εστίαση στο διακυβερνητικό πλαίσιο και στη συνεργασία, στον σχεδιασμό πάντα με γνώμονα, τη βιωσιμότητα, τους περιβαλλοντικούς και ενεργειακούς στόχους.

6.2. Χρηματοδοτικά Εργαλεία της ΕΕ

6.2.1. Μηχανισμός Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας

Το 2023 είναι ένα έτος-κλειδί για την ανάκαμψη και τη μετάβαση στο βιώσιμο τουρισμό. Η ΕΕ παρέχει νέα εργαλεία χρηματοδότησης, με κυριότερο τον Μηχανισμό Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας (ΜΑΑ). Ο ΜΑΑ είναι ισχυρό εργαλείο του NextGenerationEU¹⁹ και στοχεύει στο να γίνει η Ευρώπη πιο ανθεκτική και δυνατή μετά την πανδημία του COVID-19.

Ακόμη, στοχεύει έτσι στην αποκατάσταση και τη βελτίωση του τομέα του τουρισμού. Για να επιτευχθεί αυτό, χρειάζεται οι χρηματοδοτήσεις να κατανεμηθούν και να δαπανηθούν γρήγορα. Τα κεφάλαια θα πρέπει να διατεθούν έως τις 31 Δεκεμβρίου 2023. Ορόσημα και στόχοι θα πρέπει να έχουν επιτευχθεί έως τις 31 Αυγούστου 2026. Έτσι, γρήγορες απαντήσεις για τη χρήση της διαθέσιμης χρηματοδότησης είναι απαραίτητες.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή διέθεσε 723,8 δισ. Σε μεταρρυθμίσεις και επενδύσεις ώστε να γίνουν οι ευρωπαϊκές κοινωνίες ανθεκτικές, πράσινες και ψηφιακές. Τα κράτη μέλη της ΕΕ είναι υπεύθυνα για την κατανομή αυτών των κεφαλαίων, με στόχευση στις συγκεκριμένες ανάγκες της χώρας.

Στην Ιταλία, την Ελλάδα και την Πορτογαλία έχουν δημιουργηθεί νέες δομές συντονισμού για τη διαχείριση της χρηματοδότησης. Ο Οργανισμός για το Μηχανισμό Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας του Υπουργείου Οικονομικών διαχειρίζεται το ΜΑΑ στην Ελλάδα. Οι εκάστοτε τοπικές και περιφερειακές αρχές είναι σημαντικοί συνομιλητές για τους φορείς του τουρισμού ώστε να κάνουν χρήση των κεφαλαίων αυτών.

6.2.2. Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης

Το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ) είναι ένα πολυετές μέσο, με προγράμματα που φιλοδοξούν να συμβάλουν σε διαρθρωτικές αλλαγές ώστε να αμβλυνθούν οι κοινωνικοοικονομικές ανισορροπίες μεταξύ των ευρωπαϊκών πόλεων και περιφερειών. Τα κονδύλια του ΕΤΠΑ διατίθενται μέσω εθνικών ή περιφερειακών προγραμμάτων που ορίζονται

¹⁹ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_2982

από μια σύμπραξη σχετικών παραγόντων. Αφορούν συγκεκριμένους θεματικούς τομείς, όπως η καινοτομία, η ψηφιοποίηση και η βιωσιμότητα. Η διαχείριση του ΕΤΠΑ γίνεται σε επταετείς κύκλους προγραμματικών περιόδων. Η παρούσα περίοδος (2021-27) εγκαινιάζει νέες ευκαιρίες για δράσεις στον τουριστικό τομέα. Αυτή κρίνεται επομένως μια καθοριστική στιγμή για μια αποτελεσματική διανομή και χρήση των κονδυλίων της ΕΕ για τη μετατροπή της πανδημίας COVID-19 σε επιταχυντή για το βιώσιμο τουρισμό.

Πριν την πανδημία, ο τουριστικός κλάδος αντιπροσώπευε περισσότερο από το 9,5% του ΑΕΠ της ΕΕ και παρείχε θέσεις εργασίας σε 22,6 εκατομμύρια ανθρώπους. Κατά τη διάρκεια της πανδημίας οι δημόσιες επενδύσεις κρίθηκαν απαραίτητες για τη διατήρηση των θέσεων εργασίας. Η ευρωπαϊκή χρηματοδότηση είναι σε θέση να βοηθήσει εθνικές και περιφερειακές αρχές να αναζωογονήσουν τον τουρισμό ώστε να αποφύγουν μεγάλες αποκλίσεις στις ευρωπαϊκές περιφέρειες. Τα εθνικά προγράμματα του ΕΤΠΑ εργάζονται στη μετάφραση των στόχων της ευρωπαϊκής πολιτικής σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο, ώστε να αντικατοπτρίζονται οι τοπικές ανάγκες και ευκαιρίες.

Χρηματοδοτικές ευκαιρίες στον τουρισμό μπορεί σχετίζονται με την κυκλική οικονομία, τη βιώσιμη ανάπτυξη και την ανάπτυξη δεξιοτήτων. Ταυτόχρονα, θα εμφανιστούν και νέες ευκαιρίες. Ο τουρισμός έχει ήδη υποστηριχθεί σε προηγούμενα ευρωπαϊκά χρηματοδοτικά προγράμματα, για παράδειγμα, για ενίσχυση ψηφιακών υποδομών και αφομοίωση της ψηφιακών εργαλείων, για τον εκσυγχρονισμό των υποδομών ή για τη δημιουργία νέων τουριστικών προϊόντων και για την καταπολέμηση της εποχικότητας. Οι υποστηριζόμενες ενέργειες διαφέρουν πολύ ως προς το εύρος και κυμαίνονται από μικρές επενδύσεις των 50.000 ευρώ έως σύνθετα έργα καινοτομίας ή ανάπλασης με προϋπολογισμό πολλών εκατομμυρίων.

6.3. Διεθνείς, Ευρωπαϊκές και Περιφερειακές Πολιτικές με στόχευση στην περιοχή της Μεσογείου

Ακολουθεί πίνακας με περιφερειακές, ευρωπαϊκές και διεθνείς πολιτικές που συμβάλλουν στη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη της περιοχής της Μεσογείου (Eco-Union, 2021) & (UfM, 2012) & (EIB, 2012) & (UNWTO, 2012):

Πίνακας 4: Κύρια Πλαίσια Περιβαλλοντικής Και Τουριστικής Διακυβέρνησης στη Μεσόγειο

Διεθνές Πλαίσιο	Περιγραφή	Επίδραση στον Τουρισμό	Συναφείς Πολιτικές και Κανονισμοί
1. Σύμβαση της Βαρκελώνης	Δεσμεύει τα μέρη να αποτρέψουν, να μειώσουν και να εξαλείψουν τη θαλάσσια ρύπανση και να βελτιώσουν τη βιωσιμότητα της της λεκάνης της Μεσογείου	Θέτει τα πλαίσια σε θαλάσσιο και παράκτιο τουρισμό για τη διατήρηση των θαλάσσιων οικοσυστημάτων	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Mediterranean Action plan (1995) ✓ Barcelona Convention (1995) <ul style="list-style-type: none"> ✓ SCP AP (2016) ✓ MSSD (2016)

<p>2. Πολιτική της ΕΕ Για το Περιβάλλον και το Κλίμα</p>	<p>Η περιβαλλοντική νομοθεσία θέτει ποϋποθέσεις για την ποιότητα του αέρα και του νερό και την προώθηση της οικονομίας χαμηλών εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα σε περιφερειακό επίπεδο</p>	<p>Περιορισμός της παράκτιας ανάπτυξης, διαχείριση των λυμάτων, έλεγχος εκπομπών (κρουαζιέρες) διαχείριση αποβλήτων για τα πλοία, προστασία των βιοποικιλότητας και ορισμός προστατευόμενων περιοχών</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Natura 2000 Directive (1992) ✓ Marine Strategy Framework Directive (2008) ✓ Port Waste Reception Facilities Directive (2000) ✓ Maritime Spatial Planning Directing (2014) ✓ MRV Regulation (2015) ✓ Sulphur Emission Directive (2016) ✓ Ecolabel Tourism Decision (2017)
<p>3. Πολιτική της ΕΕ για τις Μεταφορές</p>	<p>Ο Ευρ. Κανονισμός αποσκοπεί στη διευκόλυνση την κυκλοφορία αγαθών, υπηρεσιών και προσώπων μεταξύ των κρατών-μελών του χώρου Σένγκεν</p>	<p>Κανονισμός θεωρήσεων (visa), διεθνής κινητικότητα, κινητικότητα της ΕΕ στον χώρο Σένγκεν</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Schengen Borders Code (Regulation 201x) ✓ Visa Code (Regulation 2009), VIS Regulation (2008)
<p>4. Πολιτικές της ΕΕ για την Ψηφιακή αγορά και τις Υπηρεσίες</p>	<p>Η ΕΕ προωθεί μια ενιαία ψηφιακή αγορά αγαθών και υπηρεσιών, ώστε να διευκολύνει την ανάπτυξη μιας ευρωπαϊκής ψηφιακής οικονομίας</p>	<p>Ανάπτυξη των ψηφιακών πλατφορμών που προσφέρουν τουριστικές υπηρεσίες, ταξίδια και (κοινόχρηστα) καταλύματα</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Digital Single Market Strategy (2015) ✓ Services in the Internal Market Directive (2006)
<p>5. Η Ευρωπαϊκή Τουριστική Πολιτική</p>	<p>Δημιουργία ενός ευνοϊκού περιβάλλοντος για την ανάπτυξη της ανταγωνιστικότητας, της βιωσιμότητας, και πρόσβασης σε χρηματοδοτικά εργαλεία</p>	<p>Δράσεις για την ενθάρρυνση της απασχόλησης, της ανταγωνιστικότητας, της ποιότητας και της βιωσιμότητας στην τουριστική βιομηχανία</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Blue economy communication (2014) ✓ Coastal and Maritime tourism communication (2014) ✓ Political framework for tourism communication (2010) ✓ European Package Travel Directive (2015)
<p>6. Διεθνείς Θαλάσσιες</p>	<p>Οι διεθνείς νομοθεσίες για</p>	<p>Έλεγχος και ρύθμιση των</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ MARPOL

<p>πολιτικές</p>	<p>τα ναυτιλιακά θέματα μεταφέρονται στο δίκαιο της ΕΕ και μπορούν να επηρεάσουν τις δραστηριότητες στον τουρισμό κρουαζιέρας και τον ναυτικό τουρισμό</p>	<p>αποβλήτων των πλοίων, εκπαίδευση και απασχόληση στη ναυτιλία και στη βιομηχανία του τουρισμού κρουαζιέρας</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ SOLAS ✓ STCW ✓ UNCLOS III ✓ Regulations on Port State Control inspections
<p>7. Ένωση για τη Μεσόγειο (UfM)</p>	<p>Απορύπανση της Μεσογείου. Κατασκευή θαλάσσιων και χερσαίων δρόμων. Αύξηση και βελτίωση των λιμένων και κατασκευή σιδηροδρόμων</p>	<p>Περιβαλλοντική διακυβέρνηση στις τουριστικές περιοχές. Βελτίωση της κυκλοφορίας των εμπορευμάτων και των ανθρώπων σε ολόκληρη την ευρωμεσογειακή περιοχή. Προώθηση των μικρομεσαίων επιχειρήσεων μέσω πολιτικών λύσεων και την παροχής πόρων με τη μορφή τεχνικής βοήθειας και χρηματοδοτικών μέσων</p>	
<p>8. Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού (UNWTO)</p>	<p>Συλλογή και την ταξινόμηση στατιστικών πληροφοριών για τον διεθνή τουρισμό</p>	<p>Προώθηση της ανάπτυξης υπεύθυνου, βιώσιμου και καθολικά προσβάσιμου τουρισμού, με προσοχή στα συμφέροντα των αναπτυσσόμενων χωρών</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ UN Sustainable Development Goals (UN SDG's) (2015)
<p>9. Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων (EIB)</p>	<p>Χρηματοδότηση μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων του ιδιωτικού τομέα, Το FEMIP προσφέρει δάνεια-ιδιωτικά κεφάλαια, και τεχνική βοήθεια.</p>	<p>Ενίσχυση μικρότερων μονάδων που ακολουθούν εναλλακτικές και βιώσιμες πρακτικές</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Facility for Euro-Mediterranean Investment and Partnership (FEMIP) (2002) ✓ Mediterranean Business Development Initiative ✓ European Bank for Reconstruction and Development (EBRD) ✓ International Financial Corporation (IFC)/World Bank

Μέρος IV

7. Αναδυόμενες Προκλήσεις και Τουρισμός

Η τουριστική βιομηχανία στην περιοχή της Μεσογείου, και όχι μόνο, βρίσκεται αντιμέτωπη με ένα σειρά προκλήσεων που περιπλέκουν τη μακροπρόθεσμη ανάπτυξη. Οι προκλήσεις αυτές καθορίζουν καταλυτικά την ατζέντα για τη δράση της δημόσιας πολιτικής και περιλαμβάνουν:

1. Τη διαχείριση της παγκοσμιοποίησης και των μεταβαλλόμενων αγορών

Η έννοια της παγκοσμιοποίησης αφορά στη διαδικασία, μέσω της οποίας, οι αγορές, η τεχνολογία και οι τηλεπικοινωνίες γίνονται προοδευτικά όλο και πιο διεθνοποιημένες, καθώς και σε ένα ευρύ φάσμα κοινωνικών και άλλων ζητημάτων. Ο τουρισμός είναι, φυσικά, ένας σημαντικός παράγοντας στη διαδικασία της παγκοσμιοποίησης, μέσω της ταχείας επέκτασης νέων προορισμών, νέας ζήτησης και νέων αγορές.

Η τουριστική βιομηχανία από τη φύση της είναι ευάλωτη στη μεταβαλλόμενη πραγματικότητα της αγοράς που φέρνει η παγκοσμιοποίηση και επίσης σημαντικός δικαιούχος της παγκοσμιοποίησης με τις κατάλληλες στρατηγικές προσαρμογής.

Σε αυτό το πλαίσιο, αλλάζουν οι κοινωνικές αξίες, οι τρόποι ζωής και τα δημογραφικά χαρακτηριστικά και οδηγούν σε βαθιές κοινωνικές ανακατατάξεις, οι οποίες αντανακλώνται όλο και περισσότερο στις αλλαγές της τουριστικής ζήτησης. Τα αποτελέσματα εκδηλώνονται στον αυξανόμενο κατακερματισμό των τουριστικών αγορών, καθώς και στην εμφάνιση νέων εξειδικευμένων αγορών (Linneti, 2019).

2. Τον αντίκτυπο του τουρισμού σε όλη την οικονομία

Η τουριστική βιομηχανία συμβάλλει σε όλο το φάσμα της οικονομίας μίας χώρας. Η διαδικασία με την οποία ο καταναλωτής (ο επισκέπτης) έρχεται στο προϊόν (τον προορισμό), καταναλώνει αναγνωρίσιμα τουριστικά προϊόντα και επιβαρύνεται επίσης με τα συνήθη έξοδα καθημερινής διαβίωσης στον εν λόγω προορισμό είναι μοναδική μεταξύ των αγορών εμπορεύσιμων αγαθών και υπηρεσιών. Η ευρεία φύση των προϊόντων και υπηρεσιών που καταναλώνουν οι τουρίστες παρουσιάζει ιδιαίτερα ζητήματα, τα οποία δεν είναι κοινά σε άλλες αγορές προϊόντων.

Ο τουρισμός δημιουργεί ζωτικές διασυνδέσεις με άλλους τομείς της οικονομίας. Κατά συνέπεια, έχει πολλούς ενδιαφερόμενους και σημαίνει ότι οι κυβερνήσεις πρέπει να αντιμετωπίσουν τόσο τα οριζόντια ζητήματα (μεταξύ των αρμόδιων οργανισμών για τις μεταφορές, τις υποδομές, την περιφερειακή ανάπτυξη, τη μετανάστευση και τα τελωνεία, την εκπαίδευση και την κατάρτιση κ.ο.κ.) και κάθετα ζητήματα (από το διεθνές στο εθνικό, το περιφερειακό και τοπικό το επίπεδο διακυβέρνησης) κατά τον σχεδιασμό και την εκτέλεση των πολιτικών και προγραμμάτων που σχετίζονται με τον τουρισμό.

Επιπλέον, ιδιαίτερα ευαίσθητη είναι η θέση των μικρομεσαίων επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται σε ιδιαίτερα ανταγωνιστικές αγορές. Οι επιχειρήσεις αυτές έχουν συνήθως μικρή ικανότητα για μακροπρόθεσμο σχεδιασμό, έρευνα ή στρατηγική ανάπτυξη. Η τουριστική βιομηχανία δημιουργεί μια κατακερματισμένη δομή όπου οι κυβερνήσεις δυσκολεύονται να εξυπηρετήσουν μέσω μέτρων γενικής πολιτικής. Για το λόγο αυτό, οι τοπικές και περιφερειακές αρχές είναι συχνά σε καλύτερη θέση ώστε να παρέχουν στοχευμένη και αποτελεσματική πολιτική παρεμβάση.

3. Την καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής και την επίτευξη των στόχων της βιώσιμης ανάπτυξης

Η κλιματική αλλαγή αποτελεί σημαντική πρόκληση για την παγκόσμια οικονομία και κοινωνία με τεράστιες δυνητικές επιπτώσεις στα ταξίδια και τον τουρισμό, με ή χωρίς αποτελεσματικά μέτρα μετριασμού (mitigation) ή προσαρμογής (adaptation) από τις κυβερνήσεις. Ο τουρισμός εκτιμάται ότι συμβάλλει έως και 5,3% των παγκόσμιων ανθρωπογενών εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου εκπομπές, με τις μεταφορές να ευθύνονται για το 75% αυτών. Ωστόσο, η αυξανόμενη συνειδητοποίηση της σημασίας και των δυνατοτήτων των πράσινων θέσεων εργασίας - η προώθηση μέσω κυβερνητικών πολιτικών δραστηριοτήτων με χαμηλότερες εκπομπές άνθρακα και η αποδοτικότερη χρήση της ενέργειας - προσφέρει στον τουρισμό την ευκαιρία να προσαρμόσει τις πρακτικές λειτουργίας του και να συμμετάσχουν στην επέκταση των θέσεων εργασίας “πράσινου κολάρου”, οι οποίες θεωρούνται ως μια σημαντική ευκαιρία ανάπτυξης της παγκόσμιας απασχόλησης στα επόμενα χρόνια.

Ο τουρισμός είναι ιδιαίτερα εκτεθειμένος στις προβλεπόμενες άμεσες επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής όπως η άνοδος της στάθμης της θάλασσας, οι αλλαγές στα ωκεάνια

ρεύματα, η ερημοποίηση, οι υψηλότερες θερμοκρασίες, οι αλλαγές στα πρότυπα βροχόπτωσης και στη συχνότητα ή την ένταση των καιρικών φαινομένων. Οι επιπτώσεις αυτές μπορεί να οδηγήσουν σε απώλεια της βιοποικιλότητας και σε αλλοιώσεις στο φυσικό και δομημένο περιβάλλον, άρα και στις υποδομές του τουρισμού. Άλλες επιπτώσεις μπορεί να αφορούν την υγεία και την ασφάλεια των ανθρώπων. Η κλιματική αλλαγή και οι επιπτώσεις της στον τουρισμό καταδεικνύουν ότι η τουριστική βιομηχανία πρέπει να ασχοληθεί ακόμη περισσότερο με την ευρεία περιβαλλοντική βιωσιμότητα.

4. Αξιοποίηση των οικονομικών πόρων και της γνώσης/ τεχνογνωσίας

Σε μια οικονομία της εξειδίκευσης, η τουριστική νοημοσύνη χρειάζεται καλύτερη οργάνωση, συντονισμό, ανάλυση και ανταλλαγή απόψεων μεταξύ των ενδιαφερομένων μερών προκειμένου να ενισχυθεί η αποτελεσματικότητα των δημόσιων δράσεων σε όλα τα επίπεδα διακυβέρνησης. Η επέκταση των πληροφοριακών πόρων για την τουριστική βιομηχανία μέσω της καλύτερης χρήσης των πληροφοριών που βασίζονται στην επιστημονική έρευνα είναι ένας τομέας όπου οι παρεμβάσεις δημόσιας πολιτικής μπορούν να συμβάλουν καθοριστικά.

Το διαδίκτυο έχει αλλάξει ριζικά τη διεθνή τουριστική βιομηχανία και τις αλληλεπιδράσεις της με τους καταναλωτές. Όλες οι κατηγορίες επιχειρήσεων, μεγάλες και μικρές, από οπουδήποτε στην αλυσίδα αξίας, μπορούν πλέον να επικοινωνούν απευθείας με τους πελάτες. Επίσης, ενώ ο καταναλωτής που βρισκόταν εκτός της αλυσίδας αξίας, τώρα αποτελεί το επίκεντρο, επωφελούμενος από τη διαφάνεια του κόστους, μπορεί να προβεί σε τεκμηριωμένες συγκρίσεις και μερικές φορές ακόμη και να καθορίζουν άμεσα την τιμή του τουριστικού προϊόντος (π.χ.: Airbnb).

Μια βασική πρόκληση που αντιμετωπίζουν σήμερα οι δημόσιοι και ιδιωτικοί φορείς του τουρισμού είναι η διασφάλιση της ποιότητας των πληροφοριών που παρέχονται στον καταναλωτή.

5. Ενίσχυση των ανθρώπινων πόρων

Τα ζητήματα της αγοράς εργασίας και η ποιότητα των ανθρώπινων πόρων είναι θεμελιώδους σημασίας. Η καθιέρωση μιας κουλτούρας δια βίου μάθησης είναι ένα ζήτημα στο οποίο πρέπει να αποδοθεί ιδιαίτερη μνεία, ώστε να αυξηθεί το επίπεδο δεξιοτήτων στον τουρισμό και να

ενισχυθούν οι ευκαιρίες επαγγελματικής εξέλιξης. Η παροχή κατάλληλης εκπαίδευσης και τα προγράμματα κατάρτισης είναι ένας βασικός τομέας για την προώθηση της καινοτομίας και για την επίτευξη της βέλτιστης παραγωγικότητας στον τουριστικό κλάδο.

Στην αγορά εργασίας του τουρισμού αντιμετωπίζεται μια σειρά από προκλήσεις, που έγκεινται στη δυσκολία όσον αφορά στην προσέλκυση των καλύτερων εργαζομένων και καθώς αναδύεται μια συνεχής ανάγκη για καλλιέργεια νέων δεξιοτήτων ώστε να ανταποκρίνονται στις μεταβαλλόμενες τάσεις.

Στην περιοχή της μεσογείου, η εκπαίδευση και η κατάρτιση δεξιοτήτων θα αποτελέσει μια πολύ μεγάλη πρόκληση, ιδίως στις χώρες που παρουσιάζουν την ταχύτερη τουριστική ανάπτυξη. Οι ανεπτυγμένες χώρες αντιμετωπίζουν αυξημένο ανταγωνισμό από χώρες με χαμηλότερους μισθούς, γεγονός που αυξάνει την πίεση στα πρότυπα ποιότητας των υπηρεσιών, αν θέλουν να διατηρήσουν την ανταγωνιστικότητά τους.

6. Διαχείριση των επιπτώσεων των πολιτικών αλλαγών στην περιοχή (π.χ. η Αραβική Άνοιξη και μεταναστευτικά κύματα)

Η δυνατότητα πολιτικής αλλαγής στις μεσογειακές χώρες έχει αναδειχθεί σε βασική πρόκληση για το μέλλον του τουρισμού. Οι περισσότερες από τις χώρες της περιοχής της Μεσογείου διαθέτουν θεσμικά υπανάπτυκτες δομές δημοκρατίας και χρηστής διακυβέρνησης. Όσον αφορά την επίδραση των πολιτικών αλλαγών στην περιοχή στον τουρισμό, αν και τα γεγονότα που συνδέονται με την Αραβική Άνοιξη έτειναν να λαμβάνουν χώρα μακριά από μεγάλους τουριστικούς προορισμούς, ο τομέας αυτός αποδείχθηκε ιδιαίτερα ευαίσθητος λόγω αύξησης της ανασφάλειας, των μεταναστευτικών ρευμάτων κ.τ.λ.

7. Η πανδημία του Covid-19

Η πανδημία του Covid-19 που αντιμετώπισε η παγκόσμια κοινότητα τα προηγούμενα 2 χρόνια, επηρέασε αναπόφευκτα τον κλάδο, ενώ οι ταξιδιωτικοί περιορισμοί, το κλείσιμο των συνόρων, ο φόβος για τα ταξίδια και το χαμηλότερο διαθέσιμο εισόδημα, πιθανόν να έχουν προκαλέσει μακροπρόθεσμες επιπτώσεις στον τουρισμό. Τα ζητήματα που εγείρονται είναι αυτά της ασφάλειας, της αξιοπιστείας και της ευελιξίας.

Σύμφωνα με τον Gössling et. Al., 2020, η πανδημία δημιούργησε την ανάγκη να μην επιστρέψουμε στη προηγούμενη κατάσταση μετά το πέρας της κρίσης, αλλά να την αξιοποιήσουμε ως μια ευκαιρία να επανεξετάσουμε έναν μετασχηματισμό του παγκόσμιου τουριστικού συστήματος που θα είναι περισσότερο ευθυγραμμισμένος με τους SDGs. Αυτό εγείρει έναν σημαντικό αριθμό συναφών ερωτημάτων και ερευνητικών αναγκών.

Έτσι, επανεξετάζεται ο ρόλος του εγχώριου τουρισμού στην ανάκαμψη και τον μακροπρόθεσμο μετασχηματισμό σε πιο ανθεκτικούς προορισμούς σε συνδιασμό με τις οικονομικές ενισχύσεις για την ανάκαμψη, τον μετριασμό της κλιματικής αλλαγής, καθώς και τις προοπτικές σχετικά με την υλοποίηση των SDGs. Όσον αφορά στο τελευταίο, η πανδημία εγείρει ζητήματα ευπάθειας, καθώς οι χαμηλά αμειβόμενες θέσεις εργασίας στον τουρισμό και οι χώρες με χαμηλότερο εισόδημα ανά κάτοικο έχουν πληγεί δυσανάλογα από την κρίση. Παρέχονται λοιπόν εντυπωσιακά διδάγματα στην τουριστική βιομηχανία στους υπεύθυνους για τη χάραξη πολιτικής και στους ερευνητές του τουρισμού. Η πρόκληση είναι τώρα να διδαχθούμε συλλογικά από αυτή την παγκόσμια τραγωδία ώστε να επιταχύνουμε τον μετασχηματισμό του βιώσιμου τουρισμού.

8. Ενεργειακή Κρίση

Το πρακτορείο πιστοληπτικής αξιολόγησης Moody's δήλωσε τον περασμένο Νοέμβριο ότι οι χώρες της Νοτίου Ευρώπης και ιδιαίτερα η Ελλάδα είναι εξαιρετικά ευάλωτες στο σοκ που προκαλεί στην αγορά η ενεργειακή κρίση, λόγω της μεγάλης εξάρτησης από τον τουρισμό.

Σύμφωνα με την τελευταία έκθεση, η ενεργειακή κρίση και το διαρκώς υψηλό κόστος της ηλεκτρικής ενέργειας αναμένεται να επηρεάσουν την Ευρώπη και να προκαλέσουν ακόμη και “μόνιμη ζημιά”, αποδυναμώνοντας τη μακροπρόθεσμη ανταγωνιστικότητα της ηπείρου. Ο οργανισμός προειδοποιεί ότι η ευρωπαϊκή οικονομία θα υποφέρει αν η ενεργειακή κρίση διαρκέσει και οι τιμές του φυσικού αερίου παραμείνουν υψηλές. Η κρίση αναμένεται επίσης να επηρεάσει τα εισοδήματα των νοικοκυριών και να οδηγήσει σε μείωση των καταναλωτικών δαπανών. Η Ελλάδα, όπου ο τουρισμός αντιπροσωπεύει περίπου το 15% του ΑΕΠ, είναι μία από τις χώρες μαζί με την Κροατία (16%) και την Πορτογαλία (11%), που θα πληγούν περισσότερο, ιδιαίτερα λόγω της εξάρτησής τους από τον τουρισμό, καθώς και λόγω του γεγονότος ότι οι

περισσότερες επιχειρηματικές δραστηριότητες είναι μικρές ή μεσαίες και επομένως πιο ευάλωτες σε κρίσεις της αγοράς.

8. Προτάσεις και προοπτικές

Τοπικές και περιφερειακές αρχές, εθνικές κυβερνήσεις, η διεθνής κοινότητα, οι φορείς εκμετάλλευσης και ένα ευρύ φάσμα πρόσθετων ενδιαφερομένων (stake-holders) μπορούν να συνεργαστούν για να βελτιώσουν την ανταγωνιστικότητα των αντίστοιχων περιφερειών τους μέσω πολιτικών, πρακτικών και στοχευμένων προγραμμάτων. Αυτές οι προτάσεις πολιτικής μπορούν να κατηγοριοποιηθούν. Η πρώτη ομάδα περιλαμβάνει προτάσεις για τη βελτίωση του ευρύτερου θεσμικού πλαισίου στους τουριστικούς προορισμούς της περιφέρειας, έτσι ώστε το περιβάλλον είναι πιο ευνοϊκό για την ανάπτυξη μιας βιώσιμης μορφής τουριστικής βιομηχανίας. Η δεύτερη ομάδα περιλαμβάνει προτάσεις που σχετίζονται με τις τοπικές και τις περιφερειακές αρχές που επιδιώκουν να προωθήσουν τον βιώσιμο τουρισμό σε τοπικό επίπεδο, πιο κοντά στον πολίτη.

A. Δημιουργία ενός πλαισίου διακυβέρνησης που προωθεί τον βιώσιμο τουρισμό

Οι πολιτικές θα πρέπει να περιλαμβάνουν την παροχή σταθερής μακροοικονομικής περιβαλλοντικής παρακολούθησης, καθώς και κατάλληλα σχεδιασμένες διαρθρωτικές πολιτικές σε τομείς που επηρεάζουν τον βιώσιμο τουρισμό. Σε αυτούς περιλαμβάνονται, μεταξύ άλλων, οι εθνικές πολιτικές που στηρίζουν την απασχόληση και την εκπαίδευση, τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις, τις υποδομές μεταφορών και δικτύων, τον πολιτισμό, τις δημιουργικές βιομηχανίες, το εμπόριο και τις επενδύσεις.

Προκειμένου να αξιοποιηθεί στο μέγιστο δυνατό βαθμό η βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη, η ισχυρή διαχείριση του δημόσιου τομέα και ένα πολυπαραγοντικό σύστημα **διακυβέρνησης** θα πρέπει να στηρίζουν τον τουρισμό μέσω της καθιέρωσης ενός ολοκληρωμένου και συνεκτικού πλαισίου πολιτικής, ενθαρρύνοντας μια κουλτούρα συνεργασίας μεταξύ των φορέων του τουρισμού και εκπονώντας προγράμματα αξιολόγησης της αποτελεσματικότητας των πολιτικών.

B. Πρωτοβουλίες των τοπικών και περιφερειακών αρχών για την προώθηση του βιώσιμου τουρισμού

Υπάρχουν ορισμένες κατάλληλες πρωτοβουλίες που μπορούν να βοηθήσουν τις τοπικές και περιφερειακές αρχές και άλλους ενδιαφερόμενους φορείς για την αντιμετώπιση των προκλήσεων που περιγράφονται στην προηγούμενη ενότητα, και έτσι να προωθήσουν τον βιώσιμο τουρισμό στις αντίστοιχες περιοχές τους. Περιλαμβάνουν:

1. Ενθάρρυνση της καινοτομίας
2. Ανάπτυξη δεξιοτήτων και πιο ελκυστική απασχόληση στον τουρισμό
3. Ενίσχυση και προώθηση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών κάθε προορισμού
4. Ενεργειακά αποδοτική τουριστική ανάπτυξη
5. Μείωση των εμποδίων στην ανάπτυξη
6. Αύξηση των γνώσεων γύρω από τον τουρισμό

Και οι έξι αυτές ομάδες προτάσεων θα μπορούσαν να υποστηριχθούν μέσω της δημιουργίας τοπικών και περιφερειακών οργανισμών βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης. Οι οργανισμοί αυτοί οφείλουν με τη σειρά τους να λάβουν ποικίλα μέτρα με στόχο τον συντονισμό μεταξύ των διαφόρων ενδιαφερομένων, με έμφαση στη μεταφορά τεχνολογίας σε επιχειρήσεις του τουριστικού κλάδου, ιδίως τις μικρομεσαίες, και παρέχοντας συμβουλευτικές και νομικές υπηρεσίες. Τέλος, πρέπει να ενθαρρύνονται τα δίκτυα τοπικών και περιφερειακών επιχειρήσεων και τη δημιουργία επαγγελματικών ενώσεων για την προώθηση της ανταλλαγής γνώσεων και τεχνογνωσίας.

9. Συμπεράσματα και Συζήτηση

Η παρούσα βιβλιογραφική έρευνα επικεντρώθηκε στην καταγραφή κάποιων βασικών στοιχείων που συνετέλεσαν στην παγκόσμια ανάπτυξη του τουριστικού τομέα και στην ανάδειξη τόσο των θετικών όσο και των αρνητικών επιδράσεων των σύγχρονων τάσεων της μαζικής τουριστικής βιομηχανίας. Για τους σκοπούς της έρευνας, κρίθηκε απαραίτητο να γίνει μια εκτενής αναφορά στην ιστορική διαδρομή και τις στοχεύσεις της βιώσιμης ανάπτυξης, του μεγαλύτερου στοιχίματος της ανθρωπότητας για της επόμενες δεκαετίες, ίσως και για πάντα.

Η περιπτωσιολογική ανάλυση των μεσογειακών κρατών ανέδειξε τις αστοχίες στον σχεδιασμό και στην προώθηση του τουριστικού τομέα που, σε συνδυασμό με τη ραγδαία αύξηση της ζήτησης του τουριστικού τους προϊόντος, οδήγησαν μεν σε παθογένειες, παρέχουν δε την ιστορική γνώση ότι ο μαζικός τουρισμός και η εποχικότητα, τοποθετούν τις τουριστικές οικονομίες σε ευάλωτη θέση.

Πρόλα αυτά, εντοπίζονται ελπιδοφόρες τάσεις και προσεγγίσεις όταν η βιώσιμη σκέψη και βούληση συνδυάζεται με κατάλληλα, εξειδικευμένα και επαρκή νομικά και χρηματοδοτικά εργαλεία.

Η Βιώσιμη Ανάπτυξη και οι 17 Στόχοι του ΟΗΕ, αναμφίβολα παρέχουν την έμπνευση και μια πλήρη θεσμική “πανοπλία” προς αξιοποίηση. Η συμπόρευση του οράματος και των στόχων της βιωσιμότητας και όλων των ενδιαφερομένων του τουριστικού κλάδου, σε ένα πλαίσιο συνεργασίας και διακυβέρνησης είναι το κλειδί για τη μακροπρόθεσμη προσαρμογή του τουριστικού μοντέλου στις παρούσες αλλά και στις μελλοντικές προκλήσεις.

Ενισχύοντας την ανθεκτικότητα και την ανταγωνιστικότητα του τουριστικού προϊόντος, οι κυβερνήσεις, οι διεθνείς οργανισμοί, τα προγράμματα δράσης, τα χρηματοδοτικά εργαλεία όπως οι οικονομικές ενισχύσεις πρέπει να στοχεύσουν στο νέο μοντέλο του κοινωνικά, περιβαλλοντικά και πολιτιστικά υπεύθυνου τουρισμού. Κυρίαρχο ρόλο θα διαδραματίσει η ανάμειξη των τοπικών κοινωνιών κατά τις διαδικασίες λήψης των αποφάσεων και υιοθέτησης των πολιτικών, αναδεικνύοντας την ανάγκη για ορθά ενημερωμένους, ευαισθητοποιημένους και δραστήριους πολίτες.

10. Βιβλιογραφία

Ελληνική

1. Αποστολόπουλος, Κ., & Σδράλη, Δ. (2009). Εναλλακτικός και Ήπιος Τουρισμός Υπαίθρου, Θεωρητική προσέγγιση και εφαρμογές. Εκδόσεις Ελληνοεκδοτική, Αθήνα.
2. Βενετσανοπούλου, Μ. Γ. (2006). Η Κρατική Συμβολή στον Τουρισμό - Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού: Ιστορική Εξέλιξη - Θεσμικό Πλαίσιο. Αθήνα: Εκδοτικός Οίκος: "INTERBOOKS".
3. Γκανιά, Β. (2007): «Επιλογή Τουριστικών Προορισμών από τους Καταναλωτές», Μεταπτυχιακή Διατριβή, Τμήμα Οικιακής Οικονομίας και Οικολογίας, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Διαθέσιμο στο: <https://estia.hua.gr/file/lib/default/data/2873/theFile>
4. Δημαδάμα, Ζ. (2021). Βιώσιμη Οικονομική Ανάπτυξη: Η Ενσωμάτωση των 17 Στόχων του ΟΗΕ - Οικονομικές και Περιβαλλοντικές Διαστάσεις. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
5. Δουλκέρη, Τ. (2021). Τουρισμός - Πολιτική - Πολιτισμός στην Ελλάδα (2nd ed.). Αθήνα: Εκδόσεις "ΛΕΙΜΩΝ".
6. Ηγουμενάκης, Ν. (1991). Τουριστική Οικονομία, Εκδόσεις Προπομπός, Αθήνα
7. Κοκκώσης, Χ. και Τσάρτας, Π. (2001) «Ανάπτυξη και Περιβάλλον στον Τουρισμό», Τουριστικός Τομέας, Τόμος Β, ΕΑΠ
8. Λαγός, Δ. Γ. (2005). Τουριστική Οικονομική. Αθήνα: Εκδότης ΚΡΙΤΙΚΗ.
9. Λάμπρου, Ε., Ίκκος, Α. (2019). Ποιος πάει πού; Πόσο μένει; Πόσα ξοδεύει; Ανάλυση στοιχείων εισερχόμενου τουρισμού ανά Αγορά και ανά Περιφέρεια 2018. Αθήνα: ΙΝΣΕΤΕ
10. Μπούκας, Κ. Θ., & Ξανθίδης, Θ. Γ. (2019). Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη σε προστατευόμενες ορεινές περιοχές (Doctoral dissertation, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης).
11. Παπαλαζαρίδου, Κ. (2010): «Βιώσιμη Τουριστική Αναπτυξιακή Προοπτική Βασισμένη στον Εναλλακτικό Τουρισμό: Η περίπτωση του Νομού Φλωρίνης», Μεταπτυχιακή Διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
12. Σφακιανάκης, Μ. Κ. (2000). Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού. Αθήνα: Εκδότης ΕΛΛΗΝ
13. Τσάλτας, Γ. et. Al. (2017). Περιβάλλον: Διεθνής Προστασία, Πολιτική, Δίκαιο, Θεσμοί. Αθήνα: ΣΙΔΕΡΗΣ Ι.

14. Τσάρτας, Π., & Λύτρας, Π. (2017). Τουρισμός, Τουριστική Ανάπτυξη: Συμβολές Ελλήνων Επιστημόνων. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
15. Τσάρτας, Π. Α. (2010). Ελληνική Τουριστική Ανάπτυξη: Χαρακτηριστικά, Διερευνήσεις, Προτάσεις. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.
16. ΣΕΤΕ (2010): Η Σημασία του Τουρισμού για την Ελληνική Οικονομία/Κοινωνία και Προτάσεις για την Τουριστική Ανάπτυξη, Μελέτη Εκπονηθείς για Λογαριασμό του Συνδέσμου Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων (ΣΕΤΕ) , Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Εργαστήριο Τουριστικών Ερευνών και Μελετών

Ξενόγλωσση

1. Alimov, A. (2020). Innovative approach to clustering in tourism (in example EU countries). Journal of Critical Reviews.
2. Andriotis, K. (2000): “Local Community Perceptions of Tourism as a Development Tool: The Island of Crete.” Bournemouth University. Sponsored by the Greek Foundation of State Scholarships
3. Apostolopoulos, Y., Leontidou, L., & Loukissas, P. (2014). Mediterranean tourism: facets of socioeconomic development and cultural change. Routledge.
Διαθέσιμο σε: <https://doi.org/10.4324/9781315812380>
4. Archer, B., Cooper, C., Ruhanen, L. (2005) The Positive and Negative Impacts of Tourism”, in Global Tourism edited by Theobald W., Amsterdam: Elsevier
5. Bayar, Y., Sakar, E., & Ozav, T. B. (2021). Environmental Effects of International Tourism in Mediterranean European Countries: a Panel Cointegration and Causality Analysis. Polish Journal of Environmental Studies, 30(2). Διαθέσιμο σε: <https://doi.org/10.3390/su13095144>
6. Belias, D., Velissariou, E., Kyriakou, D., Vasiliadis, L., Reditis, A., Varsanis, K., & Koustelios, A. (2017, June). The differences on consumer behavior between mass tourism and sustainable tourism in Greece. In 5 th International Conference on Contemporary Marketing Issues ICCMI June 21-23, 2017 Thessaloniki, Greece (p. 176).
7. Bramwell, B. (Ed.). (2004). Coastal mass tourism: Diversification and sustainable

development in Southern Europe (Vol. 12). Channel View Publications

8. D'Arco, M., Presti, L. L., Marino, V., & Maggiore, G. (2021). Is sustainable tourism a goal that came true? The Italian experience of the Cilento and Vallo di Diano National Park. *Land Use Policy*, 101, 105198.

9. Doxey, G.V. (1976): "When enough"s enough: the natives are restless in Old Niagara". *Heritage Canada*, Vol.2, no.2, pp.26-27.

10. Fennell, D. A., & Cooper, C. (2020). *Sustainable tourism: Principles, contexts and practices*. Channel View Publications.

11. Fernández, J. A. S., Azevedo, P. S., Martín, J. M. M., & Martín, J. A. R. (2020). Determinants of tourism destination competitiveness in the countries most visited by international tourists: Proposal of a synthetic index. *Tourism Management Perspectives*, 33, 100582. Διαθέσιμο σε:

<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S221197361930114X>

12. Forno, F., & Garibaldi, R. (2015). Sharing economy in travel and tourism: The case of home-swapping in Italy. *Journal of Quality Assurance in Hospitality & Tourism*, 16(2), 202-220. Διαθέσιμο σε:

<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/1528008X.2015.1013409>

13. Garcia, Fernando Almeida. "A comparative study of the evolution of tourism policy in Spain and Portugal." *Tourism Management Perspectives* 11 (2014): 34-50.

<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2211973614000178>

14. Gkoumas, A. (2019). Evaluating a standard for sustainable tourism through the lenses of local industry. *Heliyon*, 5(11), e02707. Διαθέσιμο σε:

<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2405844019363674>

15. Gössling S., Scott D. & Hall C.M. (2020). *Journal of sustainable tourism*. (Vol. 29). Routledge and CRC Press. *Pandemics tourism and global change: a rapid assessment of COVID-19*. Διαθέσιμο σε:

<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/09669582.2020.1758708>

16. Goeldner, C.and Ritcie, B., (2012) *Tourism: Principles, Practices, Philosophies*

17. Grasso, F. and Schilirò, D. (2021), "Tourism, Economic Growth and Sustainability in the Mediterranean Region", Grasso, F. and Sergi, B.S. (Ed.)
18. Hogg, S., & Brewer, S. (2010). Frommer's Italy Day by Day (Vol. 2). John Wiley & Sons.
19. Holden, A. (2008): "Environment and Tourism". Routledge Introductions to Environment Series
- Lindberg, K, Andersson, TD & Dellaert, BGC 2001, 'Tourism Development: Assessing Social Gains and Losses' Annals of Tourism Research, vol. 27, no. 4, pp. 1010-1030
- Tourism in the Mediterranean Sea, Emerald Publishing Limited, Bingley, pp. 129-142. <https://doi.org/10.1108/978-1-80043-900-920211011>
20. Ingles, P. (2002) Welcome to my Village: Hosting Tourists in the Peruvian Amazon, Tourism Recreation Research Volume 27, 2002
21. Krippendorf, J. (1982): "Towards New Tourism Policies - The Importance of Environmental and Sociocultural Factors".
22. Liburd, J. J., & Edwards, D. (Eds.). (2010). Understanding the sustainable development of tourism. Goodfellow Publishers Ltd.
23. Mairesse, J. (2008): "Environmental Consciousness in Mass Tourism: Awareness of Mass Tourists Regarding Environmental Impacts and Alternative Forms of Tourism?" MA European Tourism Management. Bournemouth University
24. Martínez, J. M. G., Martín, J. M. M., Fernández, J. A. S., & Mogorrón-Guerrero, H. (2019). An analysis of the stability of rural tourism as a desired condition for sustainable tourism. Journal of Business Research, 100, 165-174. Διαθέσιμο σε: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S014829631930205X>
25. Middleton, V. T., & Hawkins, R. (1998). Sustainable Tourism: A Marketing Perspective. Oxford: Butterworth-Heinemann.
26. Moghimehfar, F. and Halpenny E., (2016) How do people negotiate through their constraints to engage in pro-environmental behavior? A study of front-country campers in Alberta, Canada, Tourism Management, 2016, vol. 57, issue C, 362-372

27. Mileti, F. A., Miranda, P., Langella, G., Pacciarelli, M., De Michele, C., Manna, P., ... & Terribile, F. (2022). A geospatial decision support system for ecotourism: a case study in the Campania region of Italy. *Land Use Policy*, 118, 106131.
28. Nyaupane, G. et al. (2006) The role of community involvement and number/type of visitors on tourism impacts: A controlled comparison of Annapurna, Nepal and Northwest Yunnan, China, *Tourism Management* Volume 27, Issue 6
29. Ratten, Vanessa, João Leitão, and Vitor Braga. "Tourism innovation: A Spanish and Portuguese perspective." *Tourism innovation in Spain and Portugal*. Springer, Cham, 2021. https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-030-80733-7_1
30. Stabler, M. J. (1997). *Tourism and Sustainability: Principles to Practice*. New York: CAB INTERCONTINENTAL.
31. Theobald, W. (2005) *Global Tourism*, Routledge, p.92, p.85
32. Tirado Ballesteros, J. G., & Hernández, M. H. (2019). Promoting tourism through the EU LEADER programme: Understanding Local Action Group governance. *European Planning Studies*, 27(2), 396-414.
33. Vanhove, N. (1997). Mass tourism. *Tourism, development and growth: The challenge of sustainability*, 50-77.

Διαδικτυακές Πηγές

1. Aiest.org: <https://www.aiest.org/>
2. Contentarchive.wwf.gr:https://www.contentarchive.wwf.gr/images/pdfs/Svoronou_Symvoulidou_Kef3_EnallaktikesMorfesTourismou.pdf
3. Cor.europa.eu:<https://cor.europa.eu/en/engage/studies/Documents/sustainable-tourism-mediterranean/sustainable-tourism-mediterranean.pdf>
4. Dc.europa.eu:https://single-market-economy.ec.europa.eu/sectors/tourism/policy-overview_en
5. Ec.europa.eu: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_2982

6. Ecounion.eu:https://www.ecounion.eu/wp-content/uploads/2021/04/Nota_Thefuture_mediterranean_tourism_03.pdf
7. Ecounion.eu:https://www.ecounion.eu/wp-content/uploads/2021/06/Towards_sustanaibletourism_regional_03.pdf
8. Enrd.ec.europa.eu: https://enrd.ec.europa.eu/leader-clld_en
9. Espubike.com: www.espubike.com
10. Eur-lex.europa.eu:<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52001DC0264&from=ESUNEP>, Rio Declaration on Environment and Development
11. Eur-lex.europa.eu:<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52007DC0621&from=EN>
12. Europarl.europa.eu:https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0109_EL.html
13. Iemed.org:<https://www.iemed.org/publication/tourism-in-the-mediterranean-trends-and-perspectives/>
14. Istat.it: <https://www.istat.it/it/archivio/78802>
15. Math.uoi.gr: https://math.uoi.gr/images/pdf/Fek_Lab_ypol_math.pdf
16. Mint.gov.hr:
https://mint.gov.hr/UserDocsImages//2022_sustainable//ST_5_2_2_Handbook_EU_Funding_Sustainable_Tourism_2022.pdf
17. Mintour.gov.gr:<https://mintour.gov.gr/diethneis-scheseis/eyropaiki-enosi-kai-toyrismos/programma-eden/>
18. News.gtp.gr:<https://news.gtp.gr/2022/11/03/tourism-dependent-greece-faces-energy-crisis-challenges/>

19. On the development of tourism in the region in depth and detail, see Robert Lanquar's report for CEPS: <http://www.monachus-guardian.org/library/wwftou01.pdf>
20. S3-eu-west-1.amazonaws.com: <https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/staticunwto/Statistics/Glossary+of+terms.pdf>, πρόσβαση 5/5/2015
21. Single-market-economy.ec.europa.eu: https://single-market-economy.ec.europa.eu/sectors/tourism/funding-guide_en
22. Single-market-economy.ec.europa.eu: https://single-market-economy.ec.europa.eu/news/eu-looking-european-destination-excellence-2023-2022-03-31_el
23. Sustainabledevelopment.un.org: [/https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf](https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf)
24. See the WWF 'Tourism Threats in the Mediterranean' report for general background, at: <https://www.monachus-guardian.org/library/wwftou01.pdf>
25. Thriveglobal.com: <https://community.thriveglobal.com/the-effect-of-globalization-on-the-tourism-industry/>
26. 'Tourism in the Mediterranean: Scenarios up to 2030', available at: www.ceps.eu/ceps/download/5948
27. Trekking.gr: <https://www.trekking.gr>
28. Unep.org: <http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?documentid=78&articleid=1163>, πρόσβαση 7/5/2015
29. Un-documents.net: <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf>
30. Unwto.org: <https://www.unwto.org/tourism4sdgs>
31. Unwto.org: <http://www2.unwto.org/content/why-tourism>, πρόσβαση 5/5/2015
32. Unwto.org: <https://www.unwto.org/EU-guidebook-on-sustainable-tourism-for-development>

33. Unwto.org: http://www.unwto.org/sdt/news/en/news_det.php?id=2421
34. Wedocs.unep.org:
<https://wedocs.unep.org/handle/20.500.11822/8741;jsessionid=55D5792BAD85C79AFE58B1408E7829EA>
35. WTO, Manila Declaration on the Social Impact of Tourism, 1997 Manila
36. WTO, Global Code of Ethics for tourism, 1999: <http://ethics.unwto.org/en/content/global-code-ethics-tourism>
37. Zagori.gov.gr: <http://www.zagori.gov.gr/>
38. Zagori Mountain Running: <http://www.zagorirace.gr>
39. Zagori Outdoor activities: <http://www.zagori-outdoor.gr/>